

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Eliška Flídrová

Aplikace principu non-refoulement na moři

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Věra Honusková, Ph.D.

Katedra: Katedra mezinárodního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 27. března 2012

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. března 2012

podpis

Poděkování:

Děkuji JUDr. Věře Honuskové, Ph.D. za laskavé vedení této diplomové práce a za podněty k zamyšlení, které mi poskytla při odborných konzultacích.

Obsah

Úvod	1
1. Princip non-refoulement	3
1.1 Úmluva o právním postavení uprchlíků.....	3
1.1.1 Osobní rozsah	3
1.1.2. Teritoriální rozsah.....	5
1.1.3. Výjimky ze zákazu non-refoulement	6
1.2. Další instrumenty obsahující non-refoulement.....	8
1.3. Aspekty principu non-refoulement jako obyčejového práva.....	11
2. Aplikace non-refoulement na moři	13
2.1 Právní režim mořských vod pro účely aplikace non-refoulement	13
2.1.1 Právní režim vnitřních vod	13
2.1.2 Právní režim pobřežních vod	14
2.1.3 Právní režim přilehlého pásma	17
2.1.4 Právní režim volného moře.....	18
2.2. Extrateritoriální účinek principu non-refoulement	19
2.3 Operace prováděné na volném moři	22
2.3.1 Pátrání a záchrana – „search and rescue“	22
2.3.2 Námořní zábranné programy	30
3. Praxe v Itálii	37

3.1 Příklad lodi Cap Anamur – problémy, které sebou přináší pátrání a záchrana osob na moři	37
3.2 Přesuny uprchlíků do Libye	41
3.2.1 Základní fakta o operacích prováděných do vypuknutí konfliktu v Libyi	41
3.2.2 Právní otázky námořního zábranného programu	44
3.2.3 Hirsi Jamaa a další v. Itálie	47
Závěr	54
Seznam zkratk	57
Použité prameny a literatura	58
Abstrakt v českém jazyce – Aplikace principu non-refoulement na moři	65
Abstract in English – The application of the non-refoulement principle at sea	66
Klíčová slova v českém jazyce.....	67
Key words in English.....	67

Úvod

Řada uprchlíků volí k útěku ze své vlasti cestu po moři a na této cestě pak čelí mnoha překážkám. Pomineme-li zcela fakt, za jakých podmínek cestují, bojují nejen s uznáním jejich statutu uprchlíka, ale především s tím, aby nebyli navraceni zpět do vlasti, a to mnohdy ještě předtím než mají možnost vyjádřit se ke své žádosti o ochranu. Migrace po moři je fenomén poměrně specifický, ačkoliv to rozhodně není způsob, kterým do cílových států cestuje nejvíce migrantů, protože je ze strany cílových států přijímána poměrně ostražitě, v řadě případů i systematicky odmítána. Dobře to ilustruje vyjádření amerického prezidenta G. W. Bushe, který v roce 2004 během krize na Haiti prohlásil: „*Naprosto jasně jsem vysvětlil pobřežní stráž, že vrátíme jakéhokoliv uprchlíka, který se pokusí dostat se k našim břehům.*“¹ Státy se nezdá uchylují k operacím na hranicích nebo na volném moři, jejichž cílem je zabránit přílivu uprchlíků, jejichž přítomnost na území cílového státu sebou nutně nese značné ekonomické výdaje. Stát ovšem žádnou takovou politiku ani uplatňovat nemusí, přesto se může setkat s případy, kdy je třeba zachránit na moři loď, která se ocitla v nouzi, která má na své palubě osoby, které mohou být uprchlíky. Jak s nimi mají státy naložit?

K ochraně uprchlíků slouží jeden ze základních principů mezinárodního práva, a to princip non-refoulement. Ve svém nejširším a nejobecnějším smyslu znamená zákaz nuceného přímého nebo nepřímého přemístění osoby do země nebo oblasti, kde jí hrozí, že bude vystavena porušování lidských práv.² Myšlenka, že stát by za určitých podmínek neměl navracet osoby do jiných států je poměrně novodobá, princip non-refoulement vznikl jako institut smluvního charakteru, když byl zanesen do úmluv týkajících se ochrany uprchlíků, a to v prvních desetiletích 20. století.³ Od té doby se

¹ FRELICK, B. „*Abundantly clear*“: *Refoulement*. In. Georgetown Immigration Law Journal 19, 2004-2005, s. 245.

² WOUTERS, C.W. *International Legal Standards for the Protection from Refoulement*. Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2009, s. 25.

³ Potřebu ochrany pronásledovaných můžeme dovodit již ze zákona Spojeného království Aliens Act z roku 1905, jehož první paragraf stanovil výjimku z odmítnutí vstupu ve vztahu k osobám, které se snaží vyhnout se pronásledování nebo trestu z náboženských nebo politických důvodů nebo pronásledování včetně nebezpečí uvěznění nebo ohrožení života nebo končetin, a to kvůli náboženské víře. První zmínka o principu nenavracení v mezinárodněprávním dokumentu se objevuje ovšem až v roce 1933, a to v čl. 3

výklad tohoto principu vyvíjel a formoval, byl zanesen do mnoha úmluv, dokonce se vedou diskuze o jeho obyčejovém charakteru. Jak ale aplikujeme tento princip na moři? Možná na první pohled jednoduchá otázka dostává jiného rozměru, pokud si uvědomíme, že „moře“, pokud jde o jeho právní režim, není jednou jedinou zónou, ve které se zákaz refoulement aplikuje jednotně. Na moři se prolíná právo uprchlické s právem mořským a též s obyčejí mezinárodního práva. Jaké otázky si musí státy vázané non-refoulement klást, když chtějí dostát všem svým závazkům a povinnostem? A je následné chování států v praxi v souladu s právem? Cílem této práce je odpovědět právě na tyto otázky.

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. V první kapitole se věnuji non-refoulement obecně, přičemž se zabývám obsahem a zakotvením tohoto principu v mezinárodních i regionálních dokumentech. Zkoumám též, jaké jsou aspekty zákazu refoulement jako obyčejového práva a zda ji můžeme v dnešní době považovat za mezinárodní obyčej, či nikoliv. V druhé kapitole se zaměřím na možnost aplikace non-refoulement mimo hranice státu. Nezbytné je též vymezení jednotlivých pásem moře, v této kapitole se tedy objevuje exkurs do mořského práva. V neposlední řadě je třeba ve vztahu k operacím prováděným na moři vymezit jejich charakter a odlišná práva a povinnosti z nich vyplývající. Třetí kapitola pojednává o to, jak Itálie v praxi aplikuje non-refoulement. Tuto zemi jsem si vybrala, protože je zemí, která se v současné době velmi potýká s přílivem uprchlíků a tito, vzhledem k její poloze, přicházejí většinou po moři. Tato skutečnost sebou nese celou řadu problémů, ke kterým Itálie zaujímá různé postoje, přičemž v poslední době se snaží příjezdům uprchlíků spíše bránit, když s Libyí podepsala dohody mající za cíl zabránit příjezdu těchto osob. Zabývám se několika stěžejními případy, na kterých je velmi dobře patrné, jak jsou obecná pravidla nastíněná v kapitole druhé, aplikována v praxi.

Úmluvy o právním postavení uprchlíků. – GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 202.

1. Princip non-refoulement

V této kapitole se budu zabývat teoretickým vymezením principu non-refoulement, resp. jeho zakotvením v rozličných nástrojích mezinárodního práva i regionální úpravy. Bližší pozornost je věnována Úmluvě o právním postavení uprchlíků z roku 1951, neboť se jedná o dokument v této oblasti zásadní. Zabývám se tedy i rozsahem non-refoulement obsaženým v této úmluvě z hlediska osobního a teritoriálního, včetně výjimek, kdy se tento princip neaplikuje.

1.1 Úmluva o právním postavení uprchlíků

Jednou z tradičních a nejvýznamnějších úmluv v této oblasti je ženevská Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951 (ve znění Newyorského Protokolu z roku 1967), jejíž článek 33 definuje zásadu non-refoulement takto:

„Čl. 33

1. Žádný smluvní stát nevyhostí jakýmkoli způsobem nebo nevrátí uprchlíka na hranice země, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy na základě jeho rasy, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité společenské vrstvě či politického přesvědčení.,,

1.1.1 Osobní rozsah

Pokud se zabýváme otázkou osobního rozsahu principu non-refoulement v Úmluvě, je třeba uvědomit si úzký vztah mezi článkem 33 a článkem 1 Úmluvy, neboť je třeba článek 33 vykládat právě ve vztahu k článku 1 A (2)⁴, který nám poskytuje definici toho, kdo je uprchlíkem. Uprchlíkem je ten, kdo: „v důsledku událostí, které nastaly před 1. lednem 1951, se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před

⁴ Vztah mezi definicí uprchlíka a non-refoulement byl uceleně popsán House of Lords Spojeného Království v roce 1987 v případě *R. v. Secretary of State for the Home Department, ex p. Sivahumaran*: „je jasné..., jak bylo ve sporu potvrzeno, s odkazem na přípravné práce, že bylo v úmyslu aplikovat ustanovení čl. 33 o non-refoulement na všechny osoby, které jsou uprchlíky podle čl. 1 Úmluvy.“ (It is...plain, as indeed was reinforced in argument...with reference to the travaux préparatoires, that the non-refoulement provision in article 33 was intended to apply to all persons determined to be refugees under article 1 of the Convention) srov. GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 234.

pronásledováním z důvodů rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodů příslušnosti k určitým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých politických názorů, je neschopna přijmout, nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám, odmítá ochranu své vlasti; totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, a která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit.“ Za současného výkladu těchto dvou ustanovení tedy určíme, na koho se ochrana vyplývající z článku 33 vztahuje.

Uprchlíkem může být kdokoliv, včetně osoby bez státní příslušnosti. Neexistují žádná omezení ochrany před refoulement ve smyslu národnosti uprchlíka nebo právního statusu.⁵ Není ani důležité, jak se osoba hledající ochranu dostala na území státu nebo do jeho jurisdikce.⁶ Určitá omezení vyplývají z oddílu B a z oddílu C Úmluvy, který uvádí důvody, pro něž osoba přestává být uprchlíkem a dále pak oddíly D, E, F Úmluvy, ve kterých jsou vyjmenovány důvody, pro něž se osoby, byť by jinak splňovaly pojmové znaky dle oddílu A, vůbec nemohou stát uprchlíky podle Úmluvy. Pro účely této práce není, dle mého názoru, nutné, rozebírat tato omezení. Důležité je uvědomit si, že osoba se stává uprchlíkem podle Úmluvy, jakmile naplní definiční kritéria v ní stanovená. To nastává ještě předtím, než je rozhodnuto o jejím formálním postavení uprchlíka. Přiznání statusu uprchlíka z ní tedy uprchlíka nedělá, ale pouze je úředně uznává. Osoba se tedy nestává uprchlíkem, protože jí bylo přiznáno takové postavení, ale je jí přiznán status uprchlíka, protože jím je.⁷ Z toho vyplývá, že se článek 33 Úmluvy aplikuje nesporně i na uprchlíky, kterým sice nebyl přiznán status uprchlíka, ale kteří usilují, nárokují si nebo žádají o ochranu od státu, který je stranou Úmluvy.⁸ Pokud by tomu tak nebylo, nemohli bychom mluvit o efektivní ochraně uprchlíků.

⁵ Srov. WOUTERS, C.W. *International Legal Standards for the Protection from Refoulement*. Op.cit, s. 46.

⁶ Srov. GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 233.

⁷ UNHCR: *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*, 1992, odst. 28.

⁸ Srov. WOUTERS, C.W. *International Legal Standards for the Protection from Refoulement*. Op.cit, s. 47.

1.1.2. Teritoriální rozsah

Abychom určili teritoriální rozsah článku 33 Úmluvy, je třeba ho opět vykládat ve vztahu k článku 1 A (2) Úmluvy, neboť z definice v něm obsažené jasně vyplývá, že osoba, která je uprchlíkem se musí nacházet mimo zemi svého dosavadního pobytu, musela tedy nějakým způsobem překročit hranici daného státu. Dokud se osoba nachází v jurisdikci svého domovského státu, není možná její mezinárodní ochrana.⁹ Pokud se tedy osoba stále nachází na území svého domovského státu nebo státu svého dosavadního pobytu, nemůže žádat o ochranu před refoulement vyplývající z článku 33 Úmluvy.¹⁰ S tímto tvrzením koresponduje i názor vyslovený Odvolacím soudem Spojeného království¹¹ v případě *European Roma Rights Centre and Others v Immigration Officer at Prague Airport and the Secretary of State for the Home Department* z roku 2003. Soud se zabýval stížností občanů České republiky romské národnosti na praktiky úředníků Spojeného království spočívající v kontrole českých občanů na ruzyňském letišti, kteří rozhodovali, koho vpustí do Spojeného království a koho ne, a to ještě před vstupem do letadla. Povolení ke vstupu do letadla bylo udělováno pouze těm, kterým se podařilo britské úředníky přesvědčit, že chtějí navštívit Spojené království z důvodů, které nebyly v rozporu s britskými imigračními normami. Dle stěžovatelů tyto praktiky porušovaly článek 33 Úmluvy. Odvolací soud ale rozhodl, že není možné aplikovat článek 33 Úmluvy na tuto situaci, neboť: „se článek 33 vztahuje jen na uprchlíky, a uprchlík je definován v článku 1 A (2) jako někdo, kdo je nutně „mimo svůj domovský stát“ (nebo v případě osob bez státní příslušnosti v „zemi svého dosavadního pobytu“). Článek 33 zakazuje „refoulement“ na „hranice“, a ať už je přesný výklad tohoto pojmu jakýkoliv, nemůže se vztahovat na činy, které způsobí, že osoba zůstane na stejné straně hranice, na které začala; to by pak nebylo možné

⁹ UNHCR: *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*. Op.cit. odst. 88.

¹⁰ Srov. WOUTERS, C.W. *International Legal Standards for the Protection from Refoulement*. Op.cit, s. 49.

¹¹ Court of Appeal.

navrátit osobu na žádné hranice.“¹² Je tedy evidentní, že k tomu, aby se člověk vůbec mohl stát uprchlíkem, musí překročit hranice své země původu.

Sporným momentem teritoriální působnosti čl. 33 Úmluvy se jeví být otázka, zda osoba, která naplňuje definici uprchlíka, je chráněna před refoulement již v momentě, kdy opustí svůj domovský stát (popř. stát svého dosavadního pobytu), anebo je třeba určitý stupeň fyzické přítomnosti na území státu, od kterého je ochrana požadována, tím mám na mysli především otázku aplikace článku 33 na hranicích státu a mimo hranice státu (extrateritoriální aplikace). Toto téma bylo již od roku 1951 předmětem mnoha akademických diskuzí a sporů¹³, v současné době se nauka v zásadě shoduje v názoru na rozšíření koncepce non-refoulement dle článku 33 Úmluvy i na nemožnosti odmítnout uprchlíka na hranici¹⁴. Výslovně je pak tento zákaz refoulement na hranicích stanoven v Úmluvě Organizace africké jednoty, v Kartagenské deklaraci nebo v Bangkotských principech. Na regionální úrovni je možno zmínit i směrnici Rady EU 2005/85/ES z roku 2005 o minimálních normách pro řízení v členských státech pro přiznávání a odnímání postavení uprchlíka (tzv. procedurální směrnice), jejíž působnost se vztahuje na všechny žádosti o ochranu podané na území členských států včetně žádostí podaných na hranicích nebo v tranzitních prostorech.¹⁵ Obecně přijímaným závěrem tedy je, že článek 33 je aplikovatelný jak na hranicích státu, tak mimo ně.¹⁶ K extrateritorialitě se vyjadřuji dopodrobna v kapitole 2.2, nechám ji tedy na tomto místě stranou.

1.1.3. Výjimky ze zákazu non-refoulement

Zákaz refoulement definovaný v Úmluvě není zákazem absolutním, neboť článek 33(2) stanoví:

¹² Tento názor byl následně potvrzen i rozhodnutím House of Lords *Regina v. Immigration Officer at Prague Airport and Another, Ex parte European Roma Rights Centre and Others* z 9 prosince 2004, srov. par. 16.

¹³ NOLL, G. *Negotiating Asylum. The EU acquis, Extraterritorial Protection and the Common Market of Deflection*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. s. 423-431.

¹⁴ Srov. GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 207-208, LAUTERPACHT, H., BETHLEM, D. *The scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion*. Op. Cit, s. 108, HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Op. cit., s. 338.

¹⁵ Srov. čl. 13 procedurální směrnice.

¹⁶ Srov. WOUTERS, C.W. *International Legal Standards for the Protection from Refoulement*. Op.cit, s. 51.

„Výhody tohoto ustanovení však nemohou být požadovány uprchlíkem, který z vážných důvodů může být považován za nebezpečného v zemi, ve které se nachází, nebo který poté, co byl usvědčen konečným rozsudkem ze zvláště těžkého trestného činu, představuje nebezpečí pro společnost této země.“

Původní návrh textu článku 33 Úmluvy obsahoval pouze první odstavec dnešního znění, ovšem tato neomezenost principu non-refoulement se nelíbila některým státům, byla tedy do textu vložena i část druhá, která jej omezuje. O tom, která osoba je považována za nebezpečnou rozhoduje ten který stát. Hranice uvážení států je v těchto případech limitována dvěma požadavky. Zaprvé, stát musí prokázat dostatečné důvody pro to, že daný uprchlík je nebezpečím pro bezpečnost státu, a to tak, že přímo uvede důkazy budoucího nebezpečí. Za druhé, vzhledem k tomu, že individuální následky refoulement jsou vážné, hranice pro stanovení výjimky z non-refoulement musí být velmi vysoká. Proto jen velmi vážné nebezpečí pro národní bezpečnost opravňuje k refoulement. ¹⁷ S rostoucím nebezpečím terorismu, obzvláště po útoku v New Yorku z 11. září 2001 vyvstala i otázka, zda má být toto nebezpečí vykládáno široce, tj. i ve vztahu k dalším zemím a mezinárodní společnosti jako takové. Názory na tuto problematiku se liší, ale převládá restriktivní výklad, tedy že výjimka se vztahuje jen na nebezpečí pro daný stát. ¹⁸ Stejným způsobem je třeba vykládat i pojem „nebezpečí pro společnost“. Ačkoliv spolu fakt, že byl uprchlík usvědčen konečným rozsudkem ze zvláště těžkého trestného činu a nebezpečí pro společnost souvisí, jedná se o dvě oddělené podmínky. Proto tedy samotný fakt usvědčení nemůže znamenat, že uprchlík představuje nebezpečí; usvědčení je základním předpokladem, ale to, co rozhoduje, je ono nebezpečí uprchlíka pro společnost. ¹⁹ Sporným momentem výkladu je i pojem „zvláště těžký trestný čin“, neboť zůstává nezodpovězeno, jaké typy trestných činů mají být zahrnuty. Je důležité vzít na vědomí dvojitou kvalifikaci, tj. že není dostačující, když je trestný čin těžký, musí být zvláště těžký, tedy nesmí se spoléhat jen na povahu

¹⁷ LAUTERPACHT, H., BETHLEM, D. *The scope and content of the principle of non refoulement: Opinion* in FELLER, TÜRK, V., NICHOLSON, F. *Refugee Protection in International Law, UNHCR's Global Consultations on International Protection*. Op.cit, odst. 168 a 169.

¹⁸ Tamtéž s. 135.

¹⁹ Tamtéž s. 139- 140.

trestného činu, ale musí se vzít v potaz všechny polehčující a další okolnosti vztahující se ke spáchání trestného činu.²⁰

Je třeba mít vždy na mysli, že jako všechny výjimky z garantovaných lidských práv, i výjimky obsažené v článku 33(2) musí být interpretovány restriktivně a aplikovány s velkou obezřetností.²¹

1.2. Další instrumenty obsahující non-refoulement

Úmluva není jedinou smlouvou, která zakotvuje tento princip. Explicitně je vyjádřena též v Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984, konkrétně v jejím článku 3., který zní:

„1. Žádný stát, který je smluvní stranou této Úmluvy, nevypoví, nevrátí či nevydá osobu jinému státu, jsou-li vážné důvody se domnívat, že by jí v něm hrozilo nebezpečí mučení.

2. Pro účely stanovení toho, zda existují takovéto důvody, vezmou příslušné orgány v úvahu veškeré související okolnosti, včetně, v odůvodněných případech, existence trvalého hrubého, zřejmého nebo masového porušování lidských práv v daném státě.“

Interpretace tohoto zákazu se v průběhu doby vyvíjela, a to i díky Výboru proti mučení²², který se poměrně často vyjadřuje k otázce přemístění osob žádajících o ochranu na území jednoho ze států, které jsou stranou Úmluvy proti mučení. Základní „judikaturou“ k tomuto článku je případ *Mutombo v. Switzerland* z roku 1993, ve kterém Výbor proti mučení vyložil odst. 2 článku 3 ve smyslu, že existence trvalého hrubého, zřejmého nebo masového porušování lidských práv v daném státě jako taková není dostačujícím důvodem pro určení, že by osobě v případě navrácení do takového státu hrozilo nebezpečí mučení; musí existovat ještě další důvody, které nasvědčují tomu, že by daný jednotlivec byl osobně v ohrožení. Podobně, absence trvalého hrubého porušování lidských práv v daném státě neznamená, že by osobě nemohlo za

²⁰ HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. s. 350.

²¹ Srov. WOUTERS, C.W. *International Legal Standards for the Protection from Refoulement*. Op.cit., s. 113.

²² Výbor proti mučení vznikl na základě čl. 17 Úmluvy proti mučení a je kontrolním mechanismem Úmluvy proti mučení.

specifických podmínek hrozit nebezpečí mučení.²³ Od roku 1993 Výbor proti mučení uplatňuje konstantní rozhodovací praxi postavenou na tezi, že odmítnutí azylu a následné vydání osoby do státu, kde jí odůvodněně hrozí nebezpečí mučení nebo jiného podobného zacházení – nebo také do státu, kde by jí hrozilo vydání či vypovězení do státu původu (toho, kde jí hrozí dané nebezpečí) – představuje porušení článku 3 Úmluvy proti mučení.²⁴ Vzhledem k tomu, že Výbor proti mučení je orgán, který zastupuje poměrně velkou část mezinárodního společenství²⁵, jedná se o výklad dosti relevantní v oblasti non-refoulement.

Ne vždy je zákaz refoulement vyjádřen v mezinárodních dokumentech explicitně, tak např. z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech byl dovozen výkladem a to konkrétně ve vztahu k článku 7²⁶, který stanoví: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům.*“ Ochrana před refoulement je v tomto případě širší než ta, jakou poskytuje Úmluva proti mučení, neboť se vztahuje i na případy krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestu. Tento závazek vyplývá z kombinace ustanovení článku 7 a článku 2(1) Mezinárodního paktu, který stanoví, že: „*Každý stát, který je smluvní stranou Paktu, se zavazuje respektovat práva uznaná v tomto Paktu a zajistit tato práva všem jednotlivcům na svém území a podléhajícím jeho jurisdikci, bez jakéhokoli rozlišování podle rasy, barvy, pohlaví, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního nebo sociálního původu, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“, tedy i ve vztahu k uprchlíkům. Součástí závazku stran Mezinárodního paktu je i povinnost nevydat, nevrátit, nevypovědět či jinak přemístit osobu ze svého území, jsou-li vážné důvody se domnívat, že by hrozila nenapravitelná újma, tak jak stanoveno v článku 6 a 7 Mezinárodního paktu, a to jak v zemi, kam má

²³VÝBOR PROTI MUČENÍ, *Doporučení č. 13/1993*, 1994. Dostupné z WWW: <<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/9f57acaac22790ff802567a500500ad9?Opendocument>>. [cit. 2011-04-02]. odst. 9.3.

²⁴ LENZERINI, F. *Asilo e diritti umani: l'evoluzione del diritto d'asilo nel diritto internazionale*. Milano: A.Giuffrè Editore, 2009. s. 362.

²⁵Kde dni 18.3.2012 bylo 150 států stranou Úmluvy proti mučení, informace dostupné z WWW: - <http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en>.

²⁶ VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Doporučení č. 20*, 1992 [cit. 2011-04-02]. Dostupné z WWW:<<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/6924291970754969c12563ed004c8ae5?Opendocument>>. odst. 9.

být osoba přemístěna, tak v každé zemi do které by mohla být následně přemístěna.²⁷ Porušení zásady non-refoulement je tedy porušením Mezinárodního paktu, jak ostatně dovedl Výbor pro lidská práva²⁸ v případě *N.G. v. Canada*, ve kterém uvedl: „*pokud stát, který je stranou Mezinárodního paktu, vydá osobu, která se nachází v jeho jurisdikci za takových podmínek, že jí hrozí porušení práv stanovených Mezinárodním paktem v jiné jurisdikci, může tím takový stát sám porušovat Mezinárodní pakt.*“²⁹

Princip non-refoulement je obsažen i v regionálních úpravách, např. v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1950, konkrétně v jejím článku 3, který stanoví zákaz mučení: „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*“. Opět se nejedná o explicitní vyjádření, ale zákaz refoulement byl dovozen interpretací Evropského soudu pro lidská práva. Prvním rozhodnutím tohoto soudu, ve kterém bylo vysloveno porušení Evropské úmluvy tím, že stát vydá cizího státního příslušníka do země, v níž mu hrozí zacházení, které by mohlo být v rozporu s článkem 3 Evropské úmluvy, byl rozsudek *Soering v. Spojené království*, přičemž toto rozhodnutí se týkalo extradice.³⁰ V dalším rozhodnutí *Cruz Varas a další v. Švédsko* soud rozšířil chápání tohoto článku, a sice na opatření vedoucí k vyhoštění³¹ cizího občana. Aplikace článku 3 na veškerá opatření vedoucí k navrácení, tj. refoulement, cizince do jiné země byla rozšířena v rozhodnutí *Vilvarajah a další v. Spojené Království*. Na rozdíl od čl. 33 Úmluvy je zákaz refoulement v této úmluvě zákazem absolutním, pro nějž nebyly stanoveny výjimky a který tak nebere ohled na to, jak nežádoucí či nebezpečný je uprchlík pro daný stát.³²

Zákaz non-refoulement je obsažen i v Americké úmluvě o lidských právech z roku 1969 (čl.22), v Úmluvě Organizace africké jednoty týkající se specifických aspektů uprchlické problematiky v Africe z roku 1969 (čl.2), v Káhirske deklaraci o

²⁷ VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Doporučení č. 31*, 2004, Dostupné z WWW: <<http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CCPR/C/21/Rev.1/Add.13>>, [cit. 2011-04-02], odst. 12

²⁸ Výbor pro lidská práva byl zřízen čl. 28 Mezinárodního paktu, je orgánem nezávislých expertů dohlížejících na jeho dodržování.

²⁹ VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA. *Doporučení č. 469/1991*, z 27. 9. 1991, Dostupné z WWW: <<http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/0c4df251fe2fbc24802567230056fc46?Opendocument>>. [cit. 2011-04-02] odst. 14.2.

³⁰ Extradice je opatřením státu, jehož cílem je vydání pachatele, tj. fyzický přesun osoby, která spáchala zločin.

³¹ Vyhoštění je správním aktem, kterým je jednotlivému cizinci příkázáno opustit území státu pobytu.

³² Srov. *Saadi v. Itálie*, dále k judikatuře ESLP v této věci srov. *Chahal v. Spojené království*.

ochraně uprchlíků a přesídlených osob v arabském světě z roku 1992 (čl.2) nebo Kartagenské deklaraci o uprchlících z roku 1984.

1.3. Aspekty principu non-refoulement jako obyčejového práva

Je non-refoulement mezinárodním obyčejem a tedy závazný i pro státy, které nejsou stranou žádné úmluvy? Odpověď na tuto otázku není snadná, neboť doktrína je v této problematice rozdělena na dva tábory, přičemž jeden tvrdí, že ano, druhý tvrdí, že ne.³³ Na úvod je třeba vymezit si, jaké jsou dva konstitutivní prvky mezinárodního obyčeje. Teorie mezinárodního práva vymezuje prvek materiální, neboli *usus generalis*, který představuje kvalifikovaná praxe subjektů mezinárodního práva a prvek subjektivní, neboli *opinio iuris*, kterým je přesvědčení subjektů o právní závaznosti pravidla chování obsaženého v dané praxi. Je zřejmé, že aby se jakákoliv norma stala mezinárodním obyčejem, tedy pramenem mezinárodního práva, musí bezpodmínečně splňovat obě dvě kritéria. Argumentem, který se objevuje v souvislosti s naplněním těchto dvou kritérií je skutečnost, že 170 z 189 členů OSN je stranou jedné nebo více mezinárodních smluv, které obsahují non-refoulement, a žádný ze států, které nejsou stranou některé z takových smluv nedal najevo svůj nesouhlas s tímto principem.³⁴ Je pravdou, že pokud norma obsažená ve smlouvě podnítl široce přijímané přesvědčení o právní závaznosti normy a obecně praxi mezi státy (hlavně mezi státy, které nejsou stranou smlouvy), vznikne mezinárodní obyčej.³⁵ Neexistuje ale žádný podklad pro to, že v případě, že většina států přijala nějaký typ principu non-refoulement, znamená to, že vznikl obecně aplikovatelný závazek non-refoulement pro všechny státy. V této souvislosti je třeba zmínit, že z praxe jednotlivých států je bohužel patrné, že je zákaz refoulement porušován napříč kontinenty. Je pravdou, že žádný ze států, který se

³³ Srov. např. GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law.*, LAUTERPACHT, H., BETHLEM, D. *The scope and content of the principle of non refoulement: Opinion* in FELLER, TÜRK, V., NICHOLSON, F. *Refugee Protection in International Law*, UNHCR's Global Consultations on International Protection, HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*, LENZERINI, F. *Asilo e diritti umani: l'evoluzione del diritto d'asilo nel diritto internazionale.*

³⁴ Srov. GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law.* Op.cit., s. 147.

³⁵ North Sea Continental Shelf Cases (Federal Republic of Germany/Denmark; Federal Republic of Germany/Netherlands, 1969, odst. 74 cit. v HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law.* Op. cit, s. 365.

dopustil porušení principu non-refoulement neargumentoval skutečností, že refoulement je dle mezinárodního práva dovolený. Naopak, každý stát nějakým způsobem obhajoval svůj čin, což by mohlo implikovat to, že si byl vědom, že porušuje obyčej mezinárodního práva.

Dalším argumentem, který se objevuje v souvislosti s naplněním *opinio iuris* je pojetí non-refoulement v Kartagenské deklaraci o uprchlících, konkrétně pak v části 5., která označuje zásadu non-refoulement za základní kámen mezinárodní ochrany uprchlíků a dokonce jej považuje za *ius cogens*. Velmi důležitými nástroji v této oblasti jsou zajisté i závěry Výkonného výboru Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, např. Doporučení číslo 25, kde se konstatuje, že zásada non-refoulement získává charakter mezinárodního obyčeje.³⁶ Významnou je také Deklarace smluvních stran Úmluvy nebo jejího Protokolu z roku 1967, kdy strany těchto smluv v čl. 4 Preambule formálně uznaly princip non-refoulement, jehož použitelnost je zakotvena v mezinárodním obyčejovém právu.³⁷

Z výše uvedeného je patrné, že skutečně není lehké najít správnou odpověď, osobně se přikláním spíše k názoru negativnímu, neboť není možné vytvořit mezinárodní obyčej pouhým konstatováním, že tomu tak je. Naopak, rozšířená a reprezentativní praxe států musí ukázat, že respektuje nějaký princip pomocí svých činů. Obyčejové právo není jen věcí slov, ať už vyjádřených kdekoliv a jakkoliv často.³⁸ Ačkoliv bych uvítala, kdyby se princip non-refoulement stal mezinárodním obyčejem, obávám se, že v tomto případě ještě nejsou kritéria splněna.

³⁶ Doporučení výkonného výboru UNHCR č. 25 (XXXIII) z roku 1982: mezinárodní ochrana.

³⁷ UNHCR: *Declaration of States Parties to the 1951 Convention and or Its 1967 Protocol relating to the Status of Refugee z roku 2004*. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3d60f5557.html> [cit 2011-04-18].

³⁸ HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. s. 363.

2. Aplikace non-refoulement na moři

2.1 Právní režim mořských vod pro účely aplikace non-refoulement

Aplikace non-refoulement na moři se odvíjí především od toho, v jaké části moře se nacházíme, je tedy třeba vymezit jednotlivé pravomoci a povinnosti států podle toho, zdali se jedná o moře vnitřní, pobřežní, přílehlou zónu nebo o moře volné. Mezinárodním dokumentem, který upravuje režim všech moří a oceánů je Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu z roku 1982. Je třeba zdůraznit, že se tato úmluva vztahuje na problematiku vod pobřežních, přílehlé zóny a volného moře, nikoliv však na problematiku vnitřních vod, které v plném rozsahu podléhají režimu územní suverenity daného státu. Vnitřní vody jsou právně ve výlučné moci státu, opakem je právním režim volného moře a mezi těmito protilehlými typy právních režimů hledejme mořská pásma, jež jsou jedním či druhým z řečených krajních typů obsahově ovlivněna.³⁹

2.1.1 Právní režim vnitřních vod

Jako vnitřní vody označujeme řeky, jezera a průplavy, které leží celým svým rozsahem na území daného státu. Pokud se podíváme na přímořské státy, které jsou pro tuto práci stěžejní, jsou jejich vnitřními vodami ještě tzv. vnitřní moře, mořské zálivy,⁴⁰ zátoky a námořní přístavy. Tyto vody zcela podléhají suverénní moci pobřežního státu. To znamená, že sám pobřežní stát plně určuje právní režim využívání těchto vod, sám rozhoduje, zda tyto vody otevře přístupu cizích lodí a za jakých podmínek.⁴¹

³⁹ Srov. ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C.H. Beck, 2008. s. 223 a 241.

⁴⁰ Mořské zálivy jsou zálivy mezinárodněprávní úpravou označené za vnitřní vody toho státu, kde se nacházejí. Tak je tomu tehdy, kdy celé pobřeží zálivu je součástí území jen jednoho státu, a šíře vstupu do zálivu nepřesahuje 24 námořních mil (nautical miles) – což je přibližně 44,5 km. Srov. ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Op.cit., s. 223.

⁴¹ ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Op.cit., s. 223 a 234.

2.1.2 Právní režim pobřežních vod

Pobřežní vody jsou součástí území státu, jeho státní hranice spadá vjedno s vnější hranicí pobřežních vod.⁴² V článku 2(1) Úmluvy o mořském právu se stanoví, že: „*Svrchovanost pobřežního státu se rozšiřuje za jeho pevninské území a vnitřní vody, a v případě souostrovního státu za jeho souostrovní vody, na přilehlé mořské pásmo zvané pobřežní moře.*“ Každý stát má právo stanovit si šíři svého pobřežního moře, a to až po hranici nepřesahující 12 námořních mil od základní linie, kterou je linie největšího odlivu podél pobřeží, jak je zakreslena na námořních mapách velkého měřítká, které jsou úředně uznány pobřežním státem.⁴³ V pobřežním moři vykonává suverénní moc pobřežní stát, jedná se o stejnou moc, kterou stát vykonává na zbytku svého území, jedinou obecnou výjimkou z této výlučné moci je právo pokojného proplutí lodí všech ostatních států neboli svoboda plavby, jak stanoví článek 17 Úmluvy o mořském právu. Podle prvního odstavce článku 19 Úmluvy o mořském právu je proplutí pokojné, pokud neohrožuje mír, veřejný pořádek nebo bezpečnost pobřežního státu. Druhý odstavec článku 19 Úmluvy o mořském právu definuje, kdy se proplutí cizí lodi považuje za ohrožující mír, veřejný pořádek nebo bezpečnost pobřežního státu, a to:

„zahrnuje-li v pobřežním moři některou z těchto činností:

...

g. nalodování nebo vyloďování jakéhokoli zboží, měny nebo osoby v rozporu s celními, finančními, přistěhovaleckými nebo zdravotnickými právními předpisy pobřežního státu;“

Zde je důležité podotknout, že se musí jednat o proplutí „ohrožující“, nikoliv jen obtěžující a že výčet ohrožujících činností v článku 19 (2) (g) je taxativní.⁴⁴

Pobřežní stát obecně nesmí bránit pokojnému proplouvání cizích lodí pobřežním mořem, ale může přijímat opatření týkající se zabraňování porušování celních, finančních, *přistěhovaleckých* nebo zdravotnických právních předpisů pobřežního

⁴² Tamtéž, s. 241.

⁴³ Srov. článek 3 a článek 5 Úmluvy o mořském právu.

⁴⁴ GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 273.

státu.⁴⁵ Právo pokojného proplutí není ovšem právem absolutním, pobřežní stát může výkon takového práva dočasně pozastavit, je-li takové pozastavení nezbytné k ochraně jeho bezpečnosti.⁴⁶

V souvislosti se vstupem lodě do pobřežních vod mohou nastat dvě základní situace, které je třeba rozlišovat. První z nich je případ, kdy loď pouze vykonává právo pokojného průplavu, aniž by mířila ke břehům státu. V tomto případě nevykonává stát nad danou lodí svoji jurisdikci, ledaže by pokládal přítomnost ilegálních pasažérů nebo uprchlíků bez dokumentů za porušení podmínek pro pokojné proplouvání, pokud tomu tak je, může stát odmítnout vstup takové lodi do svých pobřežních vod, přičemž toto odmítnutí může mít dopad na právo jednotlivce žádat azyl a dopad na ochranu uprchlíka před non-refoulement. Následkem tohoto chování je rozšíření výkonu jurisdikce na hranice pobřežních vod.⁴⁷

Druhým případem je situace, kdy loď, která vstoupí do pobřežních vod státu má v úmyslu dostat se na jeho území. Fakt, že by loď mohla vést uprchlíky, kteří chtějí požádat o ochranu pobřežní stát, pravděpodobně vylučuje takovou loď z kategorie pokojného průplavu, a to ačkoliv by mohl status pasažérů být důvodem pro zbavení mezinárodní odpovědnosti dle článku 31 Úmluvy o mořském právu⁴⁸. Uprchlíkový charakter osob na palubě sám o sobě neopravňuje ke vstupu do žádného přístavu.

Podle výše uvedeného tedy mezinárodní právo opravňuje státy přijmout všechna přiměřená opatření, aby zabránily vstupu lodi, která veze nelegální imigranty do přístavu a požadovat po takové lodi, aby opustila pobřežní vody.⁴⁹ Nemůže se ovšem toto oprávnění dostat do rozporu s non-refoulement? Při odpovědi na tuto otázku je velmi důležité odlišovat druhy operací prováděné pobřežním státem v pobřežních

⁴⁵ Srov. článek 21(1) (h) Úmluvy o mořském právu.

⁴⁶ Srov. článek 24 a článek 25(3) Úmluvy o mořském právu.

⁴⁷ Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection* in Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 12, 2008. s. 220.

⁴⁸ „Stát vlajky nese mezinárodní odpovědnost za jakoukoli újmu nebo škodu způsobenou pobřežnímu státu, která plyne z nedodržení právních předpisů pobřežního státu týkajících se proplutí pobřežním mořem nebo z nedodržení ustanovení této Úmluvy nebo jiných pravidel mezinárodního práva válečnou lodí nebo jinou státní lodí používanou k neobchodním účelům.“

⁴⁹ GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 275.

vodách. Pokud je účelem operace vyhoštění lodi, vykonává pobřežní stát svoji pravomoc vykázat loď nebo osoby, jejichž vstup na území státu, konkrétně do pobřežních vod, je považován za nezákonný. Z čehož vyplývá, že loď vstoupila na území toho státu a stala se nesporně subjektem jeho jurisdikce. V souladu s touto myšlenkou, požívají pasažéři lodi všech práv garantovaných mezinárodními závazky, které jsou státy povinny zajišťovat osobám nacházejícím se pod jejich jurisdikcí, včetně principu non-refoulement, neboť jak stanoví článek 29 Vídeňské úmluvy o smluvním právu: „*Pokud ze smlouvy nevyplývá nebo není jinak zjevný jiný úmysl, zavazuje smlouva každou smluvní stranu pro celé její území.*“, tedy i území pobřežních moří. Na druhou stranu, pokud je účelem operace zabránění vstupu lodi na území, předpokládá se posunutí hranice do oblasti, kde se operace odehrává. Dotyčné osoby se ještě nenachází pod jurisdikcí pobřežního státu a státní moc je limitována principem non-refoulement pouze v jeho významu jako neodmítnutí uprchlíka na hranicích.⁵⁰

V souvislosti se situací, kdy loď hodlá zakotvit v přístavu daného pobřežního státu a vylodit zde pasažéry, je nesmírně důležité též odlišovat různé kategorie osob nacházejících se na lodi, konkrétně mám na mysli osoby zachráněné na moři, které se následně staly pasažéry dané lodi a tzv. „černé pasažéry“. Kdo je „černým pasažérem“ nám definuje Bruselská úmluva o černých pasažérech z roku 1957⁵¹, která ale nikdy nevstoupila v platnost, je jím ve zkratce člověk, který se nachází na lodi bez souhlasu kapitána lodi. Mezinárodní právo ovšem neřeší situace vylodování „černých pasažérů“ a přístavní stát nemá povinnost takové vylodění povolit. Dokonce může zavázat kapitána lodi, aby tyto osoby zadržel na palubě lodi a odplul s nimi do dalšího cílového přístavu a v případě, kde to není možné, může povolát stát vlajky, aby se chopil odpovědnosti, nebo může povolit dočasné vylodění mezitím, co se zařizuje přemístění jinam. A to všechno, aniž by došlo k porušení principu non-refoulement.⁵² Problematikou „černých pasažérů“ se zabývalo několik mezinárodních konferencí, vždy ovšem jen okrajově. Poprvé o ní jednal Výkonný výbor na Ženevské konferenci

⁵⁰ Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.cit., s. 220-221.

⁵¹ Brussels Convention relating to Stowaways.

⁵² GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 268.

v červenci roku 1982, kde ale nedošlo k obecnému souhlasu, jak upravit tuto problematiku, strany se ovšem shodly na tom, že princip non-refoulement má být i v tomto případě zachován. V roce 1988 Výkonný výbor vydává Doporučení č. 53 (1988), ve kterém zdůrazňuje, že „černí pasažéři“, stejně jako další uprchlíci, musí být chráněni proti vynucenému návratu do země původu. Praxe států ale od té doby nevytvořila jednoznačný návod, jak nakládat s „černými pasažéry“.

2.1.3 Právní režim přilehlého pásma

Přilehlé pásmo je pásmo bezprostředně přiléhající k pobřežnímu moři, které nesdílí právní povahu těchto vod a nevztahuje se na něj tedy suverenita pobřežního státu. Je součástí volného moře a tedy sdílí charakteristické rysy tohoto režimu. Smyslem tohoto pásma je obecným mezinárodním právem poskytnutá možnost pobřežnímu státu včas zkontrolovat cizí loď, která se chystá vstoupit do jeho pobřežních vod, tj. na jeho území.⁵³ Pobřežní stát zde může provádět kontrolu potřebnou k tomu, aby bylo zabráněno porušování celních, finančních, *přistěhovaleckých* nebo zdravotnických předpisů na jeho území nebo v pobřežním moři a aby bylo trestáno porušení uvedených předpisů, k němuž došlo na jeho území nebo v pobřežním moři.⁵⁴ Pobřežní stát vyhláší přilehlé pásmo jednostranným prohlášením, nesmí se ovšem rozprostírat dále než 24 námořních mil od základních linií, od kterých se měří šíře pobřežního moře.⁵⁵ V této zóně nevykonává stát svoji suverénní pravomoc, je pouze oprávněn provádět kontrolu. Vždy je třeba mít na mysli, že taková kontrola prováděná pobřežním státem musí být v souladu s výše uvedeným účelem, pro který se zřizuje přilehlé pásmo. Pokud má tedy stát dostatečný a rozumný důvod si myslet, že loď zamýšlí vstoupit do jeho pobřežních vod a tím porušit jeho přistěhovalecké předpisy, má právo loď zastavit a vstoupit na palubu. Opatření, která stát použije, je třeba vždy přizpůsobit všem skutečnostem a je nutné brát v úvahu bezpečí pasažérů a status osob na palubě, a to včetně následků daného opatření. Pokud by po zatlačení lodi z přilehlé

⁵³ ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Op.cit., s. 249-250.

⁵⁴ Srov. článek 33(1) Úmluvy o mořském právu.

⁵⁵ Srov. článek 33(2) Úmluvy o mořském právu.

zóny na volné moře bylo jedinou možností uprchlíků vrátit se do země původu nebo do třetího státu, který by je do země původu navrátil, jednalo by se o *refoulement*.⁵⁶

2.1.4 Právní režim volného moře

Volné moře je v Úmluvě o mořském právu vymezeno negativním způsobem, a to jako všechny části moře, které nejsou zahrnuty do výlučné ekonomické zóny, do pobřežního moře anebo do vnitrozemských vod státu či do souostrovňích vod souostrovňního státu.⁵⁷ Volné moře se vyznačuje principem svobody volného moře, což znamená, že je otevřeno všem státům, ať už pobřežním nebo vnitrozemským. Článek 87 Úmluvy o mořském právu nám poskytuje demonstrativní výčet svobod, které jsou státy oprávněny v této oblasti vykonávat, např. svoboda plavby, přeletu, atd. Svoboda volného moře neznamena, že se na volném moři neuplatňují žádná pravidla, ale je výrazem garance svobod rovnou měrou pro všechny státy, žádný stát si tak nemůže činit platné nároky na podrobení kterékoli části volného moře své svrchovanosti. Volné moře je tedy vyloučeno z výlučného ovládnání kterýmkoli státem.⁵⁸ Svoboda plavby zahrnuje dva principy, prvním je právo každého státu, aby na volném moři pluly lodě pod jeho vlajkou, druhým je, že plavba lodě plující pod vlajkou určitého státu nemá být omezována státy jinými.⁵⁹ Článek 92 Úmluvy o mořském právu stanoví:

„1. Lodě plují pod vlajkou pouze jediného státu a až na výjimečné případy, výslovně uvedené v mezinárodních smlouvách nebo v této Úmluvě, podléhají na volném moři jeho výlučné jurisdikci. V průběhu cesty nebo zastávky v přístavu nesmí loď změnit svou vlajku s výjimkou případu skutečného převodu vlastnictví nebo změny registrace.

2. Loď plující pod vlajkami dvou nebo více států, kterých používá podle své libosti, nemůže uplatňovat vůči kterémukoli třetímu státu žádnou z těchto státních příslušností a může být považována za loď bez státní příslušnosti.“

⁵⁶ GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 276.

⁵⁷ Srov. článek 86 Úmluvy o mořském právu.

⁵⁸ Srov. článek 89 Úmluvy o mořském právu.

⁵⁹ Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.Cit, s. 234.

Z výše uvedeného vyplývá, že neexistuje dvojí příslušnost lodi. Při doktrinálním osvětlování výkonu výsostných práv státu vůči lodi plující pod jeho vlajkou, jakož i na její palubě, si nauka ustáleně vypomáhá přirovnáním k „plovoucí“ části státního území (*floating portion of the flag State*).⁶⁰ Právo vlastní vlajky mají nejen státy s mořským pobřežím, ale i státy vnitrozemské.⁶¹

Pro úplnost dodávám, že i výlučné ekonomické pásmo⁶² je ve vztahu využívání vod k plavbě součástí volného moře a řídí se jeho režimem.⁶³

2.2. Extrateritoriální účinek principu non-refoulement

Když jsme si vymezili jednotlivé části moře, nezbyvá než se zabývat otázkou, zdali jsou státy povinny dodržovat zásadu non-refoulement i mimo hranice svých států, tj. na volném moři a v přilehlém pásmu. Nebo s překročením hranice státu, tj. pobřežního moře, tato povinnost zaniká? Odpověď na tyto otázky není jednoduchá, proto si zaslouží následující analýzu, která poslouží jako základ pro další myšlenky. I v této kapitole se zaměřím především na zásadu vyjádřenou v článku 33 Úmluvy.

Výklad principu non-refoulement se v průběhu posledních desetiletí vyvíjel a jeho pojetí je v zásadě pojímáno v širším rozsahu než v době, kdy byl zakotven do Úmluvy. Několik argumentů, které zde předkládám, vede k závěru, že aplikace zásady non-refoulement není územně omezena.

Prvním z argumentů hovořících pro extrateritoriální účinek je výklad slovního spojení „*Žádný smluvní stát nevyhostí jakýmkoli způsobem nebo nevrátí uprchlíka na hranice země, ve kterých by jeho život či osobní svoboda byly ohroženy*“. Použijme obecné pravidlo výkladu obsažené v článku 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969, a sice že „*Smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy*“. Obvyklý význam slov „vyhostit“ a „vrátit“ (a pro přesnost použijme i obvyklý význam těchto slov v autentické znění Úmluvy ve

⁶⁰ ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Op.cit., s. 259.

⁶¹ Srov. Čl. 90 Úmluvy o mořském právu.

⁶² Srov. Čl. 55-75 Úmluvy o mořském právu.

⁶³ Srov. ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Op.cit., s. 255.

francouzském jazyce⁶⁴, které používá slovo „refouler“) nepodporuje výklad, který by omezil aplikaci článku 33 na jednání uvnitř území jednotlivých států.

Neexistují ani údaje o tom, že by autoři Úmluvy chtěli limitovat aplikaci tohoto článku.⁶⁵ Tam, kde autoři chtěli vyjádřit územní omezení, explicitně toto omezení zanesli přímo do textu Úmluvy⁶⁶, přičemž jediné explicitní omezení čl. 33 jsou výjimky stanovené v druhém odstavci tohoto článku.

Dalším rozhodným momentem hovořícím pro extraterritoriální rozsah principu non-refoulement je humanitární předmět a účel smlouvy, což vyplývá jak z úvodu Úmluvy, tak z přípravných prací, které mohou být použity dle Vídeňské úmluvy o smluvním právu jako doplňkový prostředek výkladu. Komplexní zhodnocení přípravných prací potvrzuje převažující humanitární předmět a účel Úmluvy a poskytuje důležitý důkaz, že cílem principu non-refoulement v článku 33(1) byl zákaz jakýchkoliv jednání nebo opomenutí smluvních států, které způsobí navrácení uprchlíka na území, kde by byl vystaven pronásledování nebo ohrožení života či svobody.⁶⁷ V souladu s Vídeňskou úmluvou o smluvním právu je též třeba brát zřetel na jakoukoliv pozdější praxi při provádění smlouvy, která je zřejmá např. i z doporučení Výkonného výboru úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky⁶⁸ nebo z později přijímaných dohod. Žádná z mezinárodních ani regionálních smluv uzavřených po roce 1951, které obsahují non-refoulement (viz výše), neobsahuje územní omezení tohoto principu.

Pro extraterritoriální účinek svědčí i argument, že pokud bychom připustili, že se princip non-refoulement nedá aplikovat mimo hranice jednotlivých států, dávalo by to jednotlivým státům možnost, jak obejít své mezinárodní závazky tím, že by své hraniční kontroly vykonávaly mimo území státu, v případě aplikace tohoto principu na moři tedy

⁶⁴ Srov. čl. 46 Úmluvy .

⁶⁵ UNHCR: *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, 2007, odst. 27.

⁶⁶ Např. čl. 2, čl. 4, čl. 27 Úmluvy, kde je vyžadována přítomnost uprchlíka na území státu, nebo čl. 18, čl. 26 a čl. 32 Úmluvy vyžadují, aby se uprchlík zákonně nacházel na území státu.

⁶⁷ UNHCR: *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under 1951 Convention relativ to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, Op. Cit. odst. 30.

⁶⁸ Srov. Doporučení výkonného výboru UNHCR č. 22 (XXXII) z roku 1981, Doporučení výkonného výboru UNHCR č. 6 (XXVIII) z roku 1977, Doporučení výkonného výboru UNHCR Č. 85 z roku 1998 (XLIX).

mimo pobřežní vody. Takto by pak státy jednající ve zlé víře získaly možnost, jak obejít cíle Úmluvy.⁶⁹

Z výše uvedeného vyplývá, že princip non-refoulement není územně omezen, pokud bychom zůstali jenom u tohoto konstatování, velmi špatně by se s tímto principem v praxi pracovalo a obtížně by jej jednotlivé státy aplikovaly. Co je tedy rozhodujícím kritériem pro určení, kdy je jeho aplikace nutná? Tímto rozhodným momentem je výkon jurisdikce daného státu, přesněji výkon tzv. extraterritoriální jurisdikce. Odpovědnost smluvního státu Úmluvy za své chování a za chování těch, nad nimiž má kontrolu, není limitována jen územím státu. Taková odpovědnost bude hlavně záviset na tom, zdali dané chování může být připisováno státu a nikoliv, jestli k němu došlo na území státu nebo mimo něj.⁷⁰ V tomto duchu se vyvíjí i judikatura Mezinárodního soudního dvora, Evropského soudu pro lidská práva i Výboru Spojených národů pro lidská práva. Mezinárodní soudní dvůr se vyslovil, že: „*Mezinárodní pakt o občanských a politických právech se aplikuje na činy státu při výkonu své jurisdikce mimo svoje území*“⁷¹ Evropský soud pro lidská práva se zabýval konceptem jurisdikce v řadě rozhodnutí a vždy se vyslovil, že rozhodujícím kritériem není, jestli se osoba nachází na území daného státu, ale zda se nachází pod efektivní kontrolou státu, nebo zda je pod vlivem těch, kteří jednají za daný stát.⁷² Evropský soud pro lidská práva ve svém rozhodnutí ve věci *Women on Waves and Others v. Portugalsko* z roku 2009 vyslovil názor, že se Evropská úmluva aplikuje i na akce členského státu v mezinárodních vodách.⁷³ Co se týče Výboru Spojených národů pro lidská práva, uvedme např. případ *Delia Saldias de López v. Uruguay*, kde byl vysloven

⁶⁹ Srov. FISCHER-LESCANO, A., TILLMANN, L. *Border Controls at Sea: Requirements under International Human Rights and Refugee Law*. In *International Journal of Refugee Law* 21, 2009, str. 10-11.

⁷⁰ Srov. LAUTERPACHT, H., BETHLEM, D. *The scope and content of the principle of non-refoulement: Opinion* in FELLER, TÜRK, V., NICHOLSON, F. *Refugee Protection in International Law, UNHCR's Global Consultations on International Protection*. Op. cit. s.62.

⁷¹ „*International Covenant on Civil and Political Rights is applicable in respect of acts done by a State in the exercise of its jurisdiction outside its own territory.*“ Srov. Advisory Opinion of the International Court of Justice in *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, 2004, Dostupné z WWW: <<http://www.icjciij.org/docket/files/131/1671.pdf?PHPSESSID=0bcb79bd5bc7d98b89f750ac2857e616>>, [cit. 2011-04-29] par. 111.

⁷² Srov. rozhodnutí *Loizidou v. Turecko* (Preliminary Objections), odst. 62 - 63; *Öcalan v. Turecko* (Preliminary Objections), odst. 93; *Issa and Ors. v. Turecko*, odst. 71.

⁷³ *Women on Waves a další v. Portugalsko*.

stejný názor.⁷⁴ Pojem výkonu jurisdikce daného státu a s ním související pojmy efektivní kontroly a výkonu veřejné moci je třeba vykládat v souladu s obecně přijímanými principy odpovědnosti států.⁷⁵ V souladu s těmito pravidly je jednáním státu podle mezinárodního práva jednání, když osoba nebo skupina osob jedná pod vedením nebo kontrolou daného státu⁷⁶ nebo jednání, které stát uznal a přijal za vlastní⁷⁷. Z hlediska výkladu principu non-refoulement na moři je důležitá skutečnost, že chování orgánu, který byl poskytnut k dispozici druhému státu jiným státem, je jednáním toho jiného státu dle mezinárodního práva, pokud daný orgán vykonává státní moc toho státu, k jehož dispozici byl poskytnut.⁷⁸ Takže pokud úředníci země průjezdu provádějí vízové kontroly nebo jiné pravomoci ve prospěch cílové země, které vyústí v návrat uprchlíka do země původu, jedná se o zprostředkovaný výkon jurisdikce cílového státu, který vede k porušení povinnosti non-refoulement.⁷⁹

Nedávný rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hirsi Jamaa and Others v. Itálie*, kterým se podrobně zabývám v kapitole 3.2.3, potvrdil v této kapitole uvedené aspekty extraterritoriální aplikace, když rozhodl, že nutnost aplikace non-refoulement není omezena hranicemi států, nýbrž se skutečně odvozuje od výkonu jurisdikce jednotlivého státu. Vždy, když aplikujeme tento princip na moři, je třeba mít toto na paměti.

2.3 Operace prováděné na volném moři

2.3.1 Pátrání a záchrana – „search and rescue“

Po tom, co jsme si ujasnili různá práva a pravomoci států v různých částech moře, můžeme se zabývat otázkou osob nacházejících na moři a tomu odpovídajících povinnostech států. Historie nám ukazuje, že uprchlíci si velmi často vybírají cestu po

⁷⁴ *Známý jako Lopez Burgos v. Uruguay*; z 29. července 1981, odst. 12.1 – 12.3.

⁷⁵ HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Op. cit., s. 340.

⁷⁶ INTERNATIONAL LAW COMMISSION: *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, Supplement No. 10, 2001. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ddb8f804.html> [cit 2001-29-04], čl. 8.

⁷⁷ Tamtéž, čl. 11.

⁷⁸ *The conduct of an organ placed at the disposal of a State by another State shall be considered an act of the former State under international law if the organ is acting in the exercise of elements of the governmental authority of the State at whose disposal it is placed.*- srov. Tamtéž, čl. 6.

⁷⁹ HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Op. cit., s. 340.

moři k úniku ze své země. Vzhledem k tomu, že takoví lidé nezdědka zvolí jakoukoliv loď, která by jim umožnila utéci z vlasti, aniž by brali velký ohled na její stav, setkáváme se poměrně často s tím, že je třeba takové osoby na moři zachránit, neboť loď není ve stavu, kdy by je mohla bezpečně přepravovat. Mají státy nějaké povinnosti vůči ostatním lodím na moři?

Článek 98(1) Úmluvy o mořském právu stanoví povinnost států poskytnout pomoc:

„Každý stát je povinen požadovat od kapitána lodi plující pod jeho vlajkou, aby, pokud tak může učinit bez vážného ohrožení lodi, její posádky nebo cestujících:

(a) poskytl pomoc kterékoli osobě nalezené na moři, která je v nebezpečí života;

(b) se s největší rychlostí vydal na záchranu osob, které jsou v nebezpečí, je-li zpraven o tom, že potřebují pomoc, a pokud lze takový jeho zákrok rozumně očekávat

(c) po srážce poskytl pomoc druhé lodi, její posádce a jejím cestujícím, a pokud je to možné, sdělil druhé lodi jméno své vlastní lodi, její domovský přístav a nejbližší přístav, do něhož pluje.“

Ačkoliv se tento článek vyskytuje v části Úmluvy o mořském právu, která se zabývá volným mořem, je třeba mít na paměti, že povinnost poskytnout pomoc je třeba dodržovat ve všech částech moře.⁸⁰ Povinnost zachránit osoby, které jsou v nebezpečí, je zásada, jejíž vývoj nebyl vždy lehký. Do doby krize v Indočíně a následného masivního exodu osob z této oblasti existovaly prakticky jen dvě úmluvy, které se zabývaly touto problematikou, a to Bruselská úmluva o pomoci na moři a záchranné službě na moři z roku 1910⁸¹ a Úmluva o bezpečnosti lidského života na moři z roku

⁸⁰ Když se vytvářela Úmluva o mořském právu, vedla se debata o tom, jak zní tento článek. V souladu s čl. 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, tedy s obvyklým významem, který je dán výrazům ve smlouvě (tedy „pomoc kterékoli osobě nalezené na moři“, nikoliv „kterékoli osobě nalezené na volném moři“ v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy bylo usneseno, že tato povinnost nemůže zmizet jenom proto, že se překročí mořské hranice – srov. Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.cit. , s. 235.

⁸¹ Brussels International Convention with respect to Assistance and Salvage at Sea.

1974 (dále jen „Úmluva SOLAS“)⁸², které sice obsahovaly povinnost pomoci lodím v nouzi, ale neobsahovaly zásadu spolupráce ani koordinace při záchranných akcích.

Od roku 1975, kdy vypukla krize v Indočíně, až do konce roku 1978 přijelo do zemí prvního azylu na 110 000 vietnamských „lidí z lodí“, jak se osobám připlouvajícím po moři začalo říkat. Zpočátku se zdálo, že kapitáni kolemplujících plavidel horlivě pomáhají lodím v nesnázích; během tohoto tříletého období zachránily lodě z 31 zemí světa uprchlíky z celkem 186 plavidel. Během prvních sedmi měsíců roku 1979, kdy se počet Vietnamců přicházejících do zemí této oblasti vyšplhal na více než 177.000 a "odhánění" lodí bylo v plném proudu, však bylo zachráněno pouze 47 lodí. Polovinu zachránců navíc tvořily lodě pouhých tří zemí.⁸³

Bylo více než jasné, že daná situace je neúnosná a že je třeba, aby státy vzájemně spolupracovaly, protože jen tak bylo možné vyrovnat se s přílivem uprchlíků. V roce 1979 se konala konference v Hamburku, jejímž výsledkem bylo přijetí Mezinárodní úmluvy o pátrání a záchraně na moři⁸⁴ (dále jen „Úmluva SAR“), která vytvořila mezinárodní systém vyhledávacích a záchranných akcí, jehož účelem bylo garantovat úspěšnost a bezpečnost takových akcí. Smluvní strany Úmluvy SAR tedy měly uzavírat dohody, ve kterých by vymezily veškeré parametry spolupráce se sousedními státy a vymezily si mezi sebou zóny pátrání a záchrany (dále jen „search and rescue“ nebo „SAR“). V roce 1989 vznikla Mezinárodní úmluva o záchraně na moři⁸⁵, která nahradila Bruselskou úmluvu o pomoci na moři a záchranné službě na moři z roku 1910, i v této nové úmluvě byla potvrzena povinnost poskytnout pomoc.⁸⁶ Ačkoliv na první pohled vypadaly tyto úmluvy poměrně jasně, případ lodi Tampa v roce 2001 odhalil jisté nedostatky. Tampa byla norská nákladní loď, která původně směřovala do Indonésie, během své plavby ale zachytila dne 26. srpna 2001 volání o pomoc potápějící se indonéské lodi, jejíž cestující i s posádkou zachránila, na palubě

⁸² Convention for the Safety of Life at Sea(SOLAS Convention).

⁸³ UNHCR. *The State of The World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action*, Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/4a4c754a9.html> [cit 2011-04-18], s. 79 a násl.

⁸⁴ International Convention on Maritime nad Rescue (SAR Convention).

⁸⁵ International Convention on Salvage.

⁸⁶ Konkrétně v čl. 10(1) – „Every master is bound, so far as he can do so without serious danger to his vessel and persons thereon, to render assistance to any person in danger of being lost at sea.“ – Dostupné z WWW: http://untreaty.un.org/English/UNEP/salvage_english.pdf

bylo 434 běženců převážně z Afghánistánu a Srí Lanky a pět členů indonéské posádky. Ačkoliv loď mířila k břehům Indonésie, neboť se nacházela v indonéské SAR zóně, na základě výhrůžek uprchlíků byla donucena změnit kurs plavby a zamířila na nedaleký Vánoční ostrov, patřící Austrálii. Austrálie ihned oznámila, že plavidlo s uprchlíky nepřijme, kapitán lodi se ovšem, vzhledem k zdravotnímu stavu některých uprchlíků, rozhodl toto rozhodnutí nerespektovat a zamířil do jejích pobřežních vod. Loď doplula do vzdálenosti 20 km od břehů Velikonočního ostrova, kde zastavila a australská vláda jí vyslala na pomoc speciální armádní jednotky, aby uprchlíkům poskytly první pomoc a aby zabránily vylodění osob. Loď Tampa poté odmítla opustit pobřežní vody. Na mimořádném jednání o tomto problému v Ženevě vyzval UNHCR státy ke společné odpovědnosti a ačkoliv se Norsko vyjádřilo pozitivně, Austrálie mezitím kontaktovala Nový Zéland, Nauru a později i Papuu Novou Guineu a po několika dnech nejistoty oznámila, že uzavřela dohodu s Novým Zélandem a přesunula pasažéry lodi Tampa na australskou vojenskou loď a převezla je na Nový Zéland a na Nauru. Časová náročnost všech operací, kdy se ve výsledku uprchlíci mohli vylodit až po několika týdnech, ukázala zoufalé nedostatky stávající právní úpravy. Předtím, než se budu věnovat důsledkům tohoto případu na mořské právo, podívejme se na tuto situaci z hlediska mezinárodněprávního. Tento případ přináší dvě hlavní právní otázky, první je již zmiňovaná povinnost států poskytnout pomoc v nouzi, druhou pak aplikace zásady pokojného proplutí. Norsko, stát pod jehož vlajkou loď Tampa plula, namítalo, že Austrálie porušila právo pokojného průplavu zaručeného v článku 24 Úmluvy o mořském právu, a to tím, že bránila lodi Tampa ve vstupu do pobřežních vod. Austrálie se bránila a prohlásila, že průplav lodi porušoval australské přistěhovalecké předpisy, a že tedy mohla podle článku 19(1) ve spojení s článkem 25(1)⁸⁷ Úmluvy o mořském právu učinit ve svém pobřežním moři nezbytná opatření, aby zabránila proplutí, které není pokojné. Doktrína nám nedává jasnou odpověď na to, zdali je porušení vnitřních

⁸⁷Čl. 25 Úmluvy o mořském právu: „1) *Pobřežní stát může učinit ve svém pobřežním moři nezbytná opatření, aby zabránil proplutí, které není pokojné.*

2) *V případě lodí plujících do vnitřních vod nebo zastavujících v přístavních zařízeních vně vnitřních vod má pobřežní stát rovněž právo učinit nezbytná opatření, aby zabránil jakémukoli porušení podmínek, kterým podléhá vpuštění těchto lodí do vnitřních vod nebo do takového přístavního zařízení.*

3) *Pobřežní stát může, aniž by formálně nebo fakticky diskriminoval cizí lodě, dočasně pozastavit v určitých oblastech svého pobřežního moře pokojné proplouvání cizích lodí, je-li takové pozastavení nezbytné k ochraně jeho bezpečnosti, čítajíc v to vojenská cvičení. Takové pozastavení vstoupí v platnost až po náležitém zveřejnění.“*

přistěhovaleckých předpisů porušením ohrožující mír, veřejný pořádek nebo bezpečnost pobřežního státu. Praxe ale obecně potvrzuje, že porušení práv z výčtu článku 19 (2) Úmluvy o mořském právu automaticky ohrožuje bezpečnost pobřežního státu, čímž se dočasně pozastaví právo pokojného průplavu, jak stanoví článek 25 (3) Úmluvy o mořském právu.⁸⁸ Dokonce Austrálie měla též právo loď Tampa zastavit, jak vyplývá z článku 25(2) Úmluvy o mořském právu. Z hlediska aplikace zásady pokojného průplavu se tedy zdá, že Austrálie jednala po právu, je totiž právem pobřežního státu vykázat loď z pobřežního moře, pokud její průplav porušuje přistěhovalecké předpisy a tím tedy nesplňuje podmínky pokojného průplavu. Z hlediska aplikace principu non-refoulement bylo toto jednání ovšem nepřípustné. Austrálie měla povinnost „dočasně ochrany“⁸⁹ a též povinnost „prvního průzkumu“ žádostí o azyl, až po tom mohla poslat uprchlíky do „bezpečné třetí země“⁹⁰ tedy na Nový Zéland a Nauru, kde by se jejich status posoudil s konečnou platností.⁹¹

Reakcí na situaci kolem lodi Tampa bylo 78. zasedání Rady námořní bezpečnosti⁹², které se konalo ve dnech 12. - 21. května 2004, jehož hlavním úkolem bylo zrevidovat SAR systém a vyřešit otázku, kam umístit zachráněné osoby na moři, aniž by došlo k jakémukoliv rozlišování dle jejich statutu, národnosti či místa, kde byly

⁸⁸ Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.Cit., s. 225.

⁸⁹ Koncept dočasné ochrany je mimořádný nástroj, který vznikl jako reakce na počet případů hromadného přílivu vysídlených osob, které se nemohou vrátit do země původu v devadesátých letech minulého století. Podle doktríny se jedná o mezinárodní obyčej, který zakazuje státům násilné navracení osob, které unikly generalizovanému násilí nebo jinému nebezpečí způsobenému vnitřním ozbrojeným konfliktem a to až do doby, kdy nebezpečí pomine a stát původu může zajistit bezpečí a ochranu pro své občany. Srov. GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 289. V rámci práva EU je tato dočasná ochrana poskytována na základě směrnice Rady 2001/55/ES o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími. Jedná se o opatření sloužící k ochraně osob, které uprchly např. z oblastí ozbrojených konfliktů nebo endemického násilí. Srov. ŠTURMA, P., HONUSKOVÁ, V. a kol. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2006. s. 72-73.

⁹⁰ Bezpečnou třetí zemí je země, ve které osoba nepožádala o ochranu, ale lze ji do ní navrátit, jedná se o zemi, která může provést posouzení žádosti o ochranu a v případě nutnosti dotyčné osobě ochranu poskytnout. V současné praxi není skutečnost, kdy je osoba předána do státu, ve kterém mu nehrozí zacházení podle článku 33 Úmluvy a který mu ochranu před refoulementem zajistí, vnímána jako porušení zákazu refoulementu. Srov. HONUSKOVA, V. *Definice uprchlíka a její výklad a aplikace v současném mezinárodním právu*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. s. 210.

⁹¹ Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.Cit., s. 225.

⁹² Maritime Safety Council.

nalezeny. Dalším cílem bylo zaručit, že povinnost kapitána lodi poskytnout pomoc bude doplněna odpovídající povinností států spolupracovat při záchranných akcích, a tím tedy zbavovat kapitána lodi odpovědnosti za zachráněné a umožnit tak zachráněným osobám rychlý přesun na bezpečné místo.⁹³

V roce 2004 přijala Mezinárodní námořní organizace novelu jak k Úmluvě SAR, tak k Úmluvě SOLAS (obě vstoupily v platnost 1. července 2006), jejichž hlavním účelem byla garance asistence osobám zachráněným na moři a minimalizace negativních následků pro loď provádějící záchrannou akci. Nově tedy článek 4.1. Úmluvy SOLAS zní: „*Státy úmluvy budou spolupracovat, aby zajistily, že kapitáni lodí poskytujících pomoc osobám v tísni zachráněným na moři, budou zbaveni veškerých povinností s minimálním dalším odklonem původního směru plavby, a to za předpokladu, že zbavení kapitána lodi povinností podle tohoto ustanovení dále neohrozí bezpečnost lidského života na moři. Stát úmluvy zodpovědný za zónu pátrání a záchrany, ve které je pomoc poskytnuta, je zodpovědný za to, že dojde ke spolupráci a že osoby zachráněné na moři budou vyloďeni ze zachraňující lodi a dovezeni do bezpečného místa, a to s ohledem na zvláštní okolnosti případu a instrukce vypracované Organizací. V těchto případech odpovídající stát úmluvy zajistí, aby se vyloďení uskutečnilo v nejkratším možném prakticky proveditelném čase.*“⁹⁴ Stejnou formulaci obsahuje i článek 3.1.9. Úmluvy SAR.⁹⁵ Z hlediska aplikace principu non-

⁹³ Inter-Agency. *Rescue at Sea. A Guide to Principles and Practice as Applied to Migrants and Refugees*, September 2006. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/45b8d1e54.html> [cit. 2011-20-7].

⁹⁴ *Contracting Governments shall co-ordinate and co-operate to ensure that masters of ships providing assistance by embarking persons in distress at sea are released from their obligations with minimum further deviation from the ships' intended voyage, provided that releasing the master of the ship from the obligations under the current regulation does not further endanger the safety of life at sea. The Contracting Government responsible for the search and rescue region in which such assistance is rendered shall exercise primary responsibility for ensuring such co-ordination and co-operation occurs, so that survivors assisted are disembarked from the assisting ship and delivered to a **place of safety**, taking into account the particular circumstances of the case and guidelines developed by the Organization. In these cases the relevant Contracting Governments shall arrange for such disembarkation to be effected as soon as reasonably practicable.* MEZINÁRODNÍ NÁMOŘNÍ ORGANIZACE. Doporučení MSC.153(78): *Adoption of Amendments to the International Convention for the Safety of Life At Sea, 1974, 2004*. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/432aca724.html> [cit. 2011-03-05].

⁹⁵ Srov. MEZINÁRODNÍ NÁMOŘNÍ ORGANIZACE. Doporučení MSC.153(78): *Adoption of Amendments to the International Convention for the Safety of Life At Sea, 1974, 2004*. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/432aca724.html> [cit. 2011-03-05].

refoulement má velký význam nově vložený pojem bezpečného místa (tzv. „*place of safety*“). Dle pokynů, které vydal Výbor pro námořní bezpečnost, je bezpečným místem takové místo, kde může být záchranná akce považována za dokončenou. Je jím též místo, kde již není zachráněná osoba v ohrožení života, kde mohou být její základní životní potřeby (jako je jídlo, přístřeší a zdravotní potřeby) uspokojeny a odkud je možné ji přepravit do další nebo cílové destinace.⁹⁶ Je ovšem možné považovat za bezpečné místo loď, která uprchlíky (nebo jiné osoby na moři) zachránila? Loď se dá považovat za bezpečné místo, ale pouze dočasně. Dle pokynů zmíněných výše by loď provádějící záchrannou akci neměla být považována za bezpečné místo jenom proto, že zachránění již nejsou v přímém ohrožení života. A i když je loď způsobilá poskytnout zachráněným bezpečné ubytování a může sloužit jako dočasné bezpečné místo, měla by být zbavena této odpovědnosti, jakmile je možné uskutečnit jiné řešení.⁹⁷ Výbor pro námořní bezpečnost tedy v tomto případě zdůrazňuje roli vlajkového a pobřežního státu, které by měly převzít funkci kapitána záchranné lodi. Navíc má stát, v jehož SAR zóně se záchranná operace koná, povinnost poskytnout nebo alespoň zajistit bezpečné místo pro zachráněné.⁹⁸ Pokyny uvádí i zásadu non-refoulement, když stanoví, že v případě uprchlíků a žadatelů o ochranu nalezených na moři, kteří prohlašují, že mají odůvodněný strach z pronásledování, je třeba vyvarovat se vylodění těchto osob na území, kde by byly ohroženy jejich životy a svoboda.⁹⁹ Co je tedy pro aplikaci non-refoulement na moři důležité, je skutečnost, že je třeba dbát principu non-refoulement i v případě hledání vhodného bezpečného místa. Dodatky k Úmluvě SOLAS dále obsahují i povinnost zacházet se zachráněnými osobami s lidskostí, a to v rámci schopností a omezení záchranné lodi.¹⁰⁰

Pojďme se podívat na případ lodi Tampa ve světle nových pravidel, pokud by v době incidentu existovala, dala by se loď Tampa považovat za provizorní bezpečné místo, ale celá záchranná akce by se nedala považovat za dokončenou, a to kvůli

⁹⁶ Srov. MEZINÁRODNÍ NÁMOŘNÍ ORGANIZACE. Doporučení.167(78), *Guidelines on the Treatment of Persons Rescued At Sea*, 2004, Dostupné z WWW:

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/432acb464.html>. odst. 6.12 [cit. 2011-03-05].

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Srov. Mezinárodní úmluva o bezpečnosti lidského života na moři, Kapitola 5, část 33, odst. 6.

nadměrnému množství lidí na palubě a jejich hygienickým podmínkám. Naopak ve prospěch jednání australských úřadů by se dalo vykládat, že převzaly funkci kapitána lodi, jakmile se dohodly s Novým Zélandem a Nauru a jednaly tedy v souladu s povinnostmi poskytnout asistenci, i když nepovolily vstup do přístavu.

Balíček nových předpisů a dokumentů doplňuje text z roku 2006 vypracovaný Mezinárodní námořní organizací ve spolupráci s UNHCR – *Rescue at Sea, a Guide to principles and practise as applied to migrants and refugees*,¹⁰¹ který je jakýmsi návodem, jak aplikovat nová ustanovení v praxi. Tato příručka na str. 10 vyjmenovává kroky, které by měl podniknout kapitán lodi, v případě, že se setká s osobami, které žádají o ochranu, a sice:

- upozornit nejbližší koordinační záchranné centrum kontaktovat UNHCR;
- *nežádat o vylodění v zemi, odkud osoba pochází nebo odkud uprchla;*
- nesdílet osobní informace o žadateli o azyl s úřady takové země nebo s dalšími, kteří by tyto informace mohli takové zemi sdělit.

Úkoly, které mají plnit vlády a koordinační záchranná centra, jsou vyjmenovány na str. 11 a je s podivem, že nezahrnují stejné kroky jako v případě kapitána lodi. Úlohou vlád a koordinačních záchranných center je především zajištění spolupráce a koordinace podle novel z roku 2004.

K doplnění na závěr uvádím, že mezinárodní právo bylo vždy nejasné, co se týče odpovědnosti států za osoby zachráněné na moři. Novodobé dodatky k výše uvedeným mezinárodním mořským smlouvám poprvé ukládají státům povinnost spolupracovat a koordinovat proces vylodování osob zachráněných na moři. Vzhledem k tomu, že nároky žadatelů o ochranu mohou být správně posouzeny až po vylodění osob, je důležité, aby byly bez zbytečného odkladu přepraveny do bezpečí. Ačkoliv nemůže být kategorické odmítnutí vylodění považováno za porušení zásady non-refoulement, může to uprchlíkům způsobit vážné následky.

¹⁰¹ INTER-AGENCY, *Rescue at Sea. A Guide to Principles and Practice as Applied to Migrants and Refugees*, September 2006, Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/45b8d1e54.html> [cit 2001- 20-07].

2.3.2 Námořní zábranné programy

Problém aplikace zákazu refoulement nemusí vyvstat pouze ve výše zmíněných záchranných akcích, neboť ne všechny lodě přivážející uprchlíky, resp. ne všechny lodě, kterými uprchlíci cestují, se musí nutně dostat do problémů a následně volat po záchraně. Řada států prosazuje velmi restriktivní politiku vůči uprchlíkům, která se projevuje především v tzv. námořních „*interdiction*“ operacích nebo programech, v této práci je budu dále nazývat termínem „námořní zábranné programy“. V souvislosti s těmito operacemi se tedy také objevuje problém, jak a zda vůbec aplikovat princip non-refoulement při jejich provádění. Než se budu věnovat konkrétním případům a praxi jednotlivých států, chtěla bych se věnovat tomu, jak je tato problematika v mezinárodním právu upravena. Odpověď je nasnadě, protože námořní zábranné programy nejsou mezinárodním právem upraveny vůbec a jejich definiční znaky můžeme dovodit pouze z praxe států. Vzhledem k tomu, že se jedná o praxi poměrně častou a ve svých důsledcích pro uprchlíky velmi závažnou, zabýval se jí UNHCR a v jednom ze svých doporučení se jí pokusil definovat, a to tak, že „*zábranná operace zahrnuje všechna opatření státu, která stát provádí mimo své území, za účelem předcházení, přerušení nebo zabránění pohybu osob bez požadovaných dokumentů, které přecházejí mezinárodní hranice po zemi, vzduchem nebo po moři a kteří se tak dostávají do možné cílové země.*“¹⁰² Námořní zábranný program většinou v praxi probíhá tak, že jeden nebo více států provádějí na základě mezinárodní dohody, která je v souladu s mořským právem,¹⁰³ operace, jejichž cílem je realizace práva na prohlídku lodi. Poměrně častým cílem těchto zábranných programů je zabránění migračním vlnám. Z hlediska právního je zajisté nejvýznamnější námořní zábranný program prováděný Spojenými státy americkými za spolupráce Haiti, a to protože je to jediný

¹⁰² „Interception is defined as encompassing all measures applied by a State, outside its national territory, in order to prevent, interrupt or stop the movement of persons without the required documentation crossing international borders by land, air or sea, and making their way to the country of prospective destination“ srov. UNHCR. *Interception of Asylum-Seekers and Refugees: the International Framework and Recommendations for a Comprehensive Approach*, 9 June 2000, EC/50/SC/CRP.17, Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/49997afa1a.html> [cit 2012-05-03]

¹⁰³ Článek 110 (1) Úmluvy o mořském právu stanoví, že „s výjimkou případů, kdy se činy vměšování zakládají na oprávněných daných smlouvou“, tj. v případě, kdy existuje mezi dotčenými státy smlouva, může strana této smlouvy vykonávat právo na prohlídku lodi i v případech činností nevyjmenovaných v tomto článku.“

případ, který byl posuzován americkým Nejvyšším soudem¹⁰⁴. Vzhledem k tomu, že se jedná o první posouzení námořních zábranných programů soudem, chtěla bych se mu v této kapitole věnovat podrobně.

Spojené státy americké a Haiti uzavřely dne 29. září 1981 dohodu,¹⁰⁵ na základě které byl založen program na spolupráci v námořních zábranných operacích a selektivních návratech určitých haitských uprchlíků a lodí ilegálně převážejících osoby z Haiti zpět na Haiti.¹⁰⁶ Cílem této dohody bylo zabránit nelegální migraci četných obyvatel Haiti do Spojených států amerických. V souvislosti s uzavřením této dohody vydal americký prezident R. Reagan nařízení č. 12.324¹⁰⁷, kterým přikázal pobřežním strážím, aby zastavovaly lodě přivážející uprchlíky a navracely je zpět do země původu, tj. na Haiti. Na začátku tohoto programu bylo v případě zastavení lodi prováděno na základně Guantanamo prvotní prověřování osob nacházejících se na lodích, a to za účelem garance ochrany uprchlíkům. Vláda Spojených států amerických informovala Haiti, že žádný jednotlivec, který splňuje podmínky udělení statutu uprchlíka, nebude na Haiti navrácen, jak ostatně potvrdil i R. Reagan v prezidentském nařízení, kde bylo stanoveno, že žádná osoba, která je uprchlíkem, nebude navracena bez jeho souhlasu. Během deseti let fungování tohoto programu bylo navraceno kolem 25.000 Hait'anů.¹⁰⁸ Po vojenském převratu směřujícím proti demokraticky zvolenému prezidentovi Jean Bertrand Aristide, byly zábranné operace zastaveny, ovšem po šesti týdnech opět obnoveny, a to na základě prezidentského nařízení č. 12.807¹⁰⁹ prezidenta G. W. Bushe z května roku 1992, ve kterém rozhodl o pokračování námořního zábranného programu a navracení. Tentokrát ale již bez individuálního prověřování osob na lodích příplouvajících. I prezident Clinton pokračoval v této praxi a lodě přicházející z Haiti byly i nadále zastavovány a osoby na jejich palubách, bez jakéhokoliv výsledku a dalšího prověřování jejich žádostí o ochranu, navraceny zpět na Haiti. Takto tedy byla i uprchlíkům, kteří by splňovali podmínky pro získání ochrany, upřena možnost tuto

¹⁰⁴ US Supreme Court.

¹⁰⁵ Haiti-United States: Agreement to Stop Clandestine Migration of Residents of Haiti to the United States.

¹⁰⁶ „a cooperative program of interdiction and selective return“.

¹⁰⁷ „Executive Order“.

¹⁰⁸ Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.Cit., . s. 241.

¹⁰⁹ Známý též jako „Kennebunkport Order“.

ochranu získat.¹¹⁰ Sama americká pobřežní stráž na svých webových stránkách uvádí, že námořní zábranné programy znamenají, že uprchlíci mohou být rychle navraceni do své země původu bez nákladných řízení, které by bylo nutné provést, pokud by se dostali na území Spojených států amerických.¹¹¹ Po kratší přestávce s těmito zábrannými programy pokračoval i G. Bush.

Tato praxe nezůstala bez povšimnutí nevládních organizací a organizace „*Haitian Centers Council*“, bojující za práva haitských uprchlíků, podala k „*District Court for the Eastern District of New York*“ žalobu - návrh na odložení vykonatelnosti prezidentského nařízení č. 12.807, přičemž svoji argumentaci stavěla na porušování národní americké legislativy¹¹² a článku 33 Úmluvy. Žalobou se zabývalo několik soudů v různých instancích, neboť soud prvního stupně žalobu zamítl, odvolací soud měl názor opačný a celý proces proto skončil rozhodnutím amerického Nejvyššího soudu ve věci *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council* z 21. června roku 1993, v němž Nejvyšší soud konstatoval, že ani národní právo, ani článek 33 Úmluvy neomezují pravomoc prezidenta naříditi pobřežní stráž, aby na volném moři zastavovala a navracela osoby bez dokumentů, a to včetně případných uprchlíků, tj. Nejvyšší soud shledal tento námořní zábranný program po právu. Odůvodnění tohoto rozhodnutí obsahuje řadu zajímavých aspektů k aplikaci non-refoulement na moři. Nejvyšší soud rozhodl poměrem hlasů 8:1, že se národní americká legislativa aplikuje pouze v případě odepření vstupu a deportace. Vzhledem k tomu, že tyto imigrační procesy probíhají mimo Spojené státy americké, není prezident ani pobřežní stráž omezen národním právem v tom, jak naložit s osobami nalezenými na volném moři, kteří přecházejí před pronásledováním, jako např. Haitiané.¹¹³ Nejvyšší soud také ve svém rozhodnutí vyloučil extraterritoriální aplikaci článku 33 Úmluvy. Odůvodnění tohoto závěru je poněkud nezvyklé, když Nejvyšší soud staví svoji argumentaci na struktuře článku 33 Úmluvy, a sice že pokud by se první odstavec článku 33 Úmluvy aplikoval na volném moři, nemohl by se žádný stát dovolávat výjimek, uvedených v odstavci

¹¹⁰ GLUCK, S. *Intercepting Refugees at Sea: An Anylysis of the United States' Legal and Moral Obligations* In. FORDHAM LAW REVIEW, Volume 61, Issue 4, Article 5, s. 872.

¹¹¹ Stránky americké pobřežní stráže dostupné z WWW: <http://www.uscg.mil/> [cit 2012-03-18].

¹¹² Konkrétně § 243(h)(1) zákona o přistěhovalectví a národnosti – „*Immigration and Nationality Act of 1952*“.

¹¹³ Srov. GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 247.

druhém tohoto článku, neboť ten stanoví, že se aplikuje na uprchlíky nacházející se na území konkrétní země a tuto definici volné moře nesplňuje. Pokud by se tedy článek 33(1) Úmluvy aplikoval extrateritoriálně, byl by druhý odstavec tohoto článku absurdní, a to v tom smyslu, že nebezpeční uprchlíci na volném moři by byli oprávněni požívat výhod aplikace článku 33(1) Úmluvy, zatímco ti nebezpeční uprchlíci nacházející se na území státu, který usiluje o jejich vyhoštění, by takové oprávnění neměli. Podle Nejvyššího soudu se dá odůvodněně předpokládat, že působnost druhého odstavce je limitována pouze na osoby nacházející se již na území daného státu, protože i odstavec první byl chápán tak, že zavazuje strany Úmluvy jenom ve vztahu k osobám nacházejícím se již na území daného státu.¹¹⁴ Podle Hathawaye se ovšem tato argumentace nezakládá na pravdě. Nejvíce falešnou je nejspíše úvaha, že musí být odstavec první článku 33 Úmluvy konzistentní s odstavcem druhým tohoto článku. Vzhledem k tomu, že uprchlík může být vyhoštěn za účelem ochrany národní bezpečnosti jen, pokud jeho přítomnost zakládá reálnou možnost přímého nebo nepřímého vážného poškození zájmů daného státu, je velmi těžké si představit situaci, ve které by uprchlík, který se nenachází na území daného státu, mohl spadat pod tuto výjimku. Je tedy perfektně logické, že tato výsada vyvarovat se základního závazku non-refoulement, je v textu omezena jen na situace, ve kterých by mohlo nebezpečí jasně nastat.¹¹⁵ Jak podotkl soudce Blackmun ve svém disentním stanovisku: „*tautologický závěr, že jenom uprchlík nacházející se již v dané zemi může znamenat pro zemi nebezpečí, nic nedokazuje.*“¹¹⁶ Hathaway je přesvědčen, že skutečnost, že tvůrci Úmluvy předpokládali, že refoulement se bude objevovat spíše uvnitř státu nebo na jeho hranicích a proto výslovně nezakázali extrateritoriální akty vedoucí k návratům uprchlíků, jednoduše reflektuje realitu doby, kdy byla Úmluva tvořena, kdy se žádná země nikdy předtím nepokusila vyhostit uprchlíky jinak než ze svého území nebo z hranic. Nejvyšší soud podpořil své rozhodnutí i tím, že je třeba slovo „refouler“ resp. „return“ v prvním odstavci článku 33 vykládat restriktivně, a sice že povinnost vyvarovat se „refouler“ se vztahuje pouze na obranné akty odporu nebo odepření vstupu na hranicích a nikoliv na situaci, kdy jsou uprchlíci jednoduše posláni zpět domů.

¹¹⁴ Srov. HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Op. cit., s. 336.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 336 – 337.

¹¹⁶ Srov. *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council* odst. 194.

K tomu Hathaway uvádí, že ze všech argumentů soudu je tento nejspíše tím nejvíc pokryteckým, neboť slovo „refouler“ resp. „return“ nemá jednoduchý a zřetelný význam, který by mu byl připisován a konstrukce, která by vylučovala z výkladu tohoto slova poslání uprchlíka zpět ke svým pronásledovatelům, je ve skutečnosti tím nejzřetelnějším porušením povinnosti, kterou měli na mysli tvůrci Úmluvy, konkrétně zákazu opatření, která by způsobila právě „návrat uprchlíků zpět do rukou svých pronásledovatelů.“¹¹⁷

A jak bylo toto kontroverzní rozhodnutí přijato v řadách dalších odborníků? Vyvolalo řadu nesouhlasných polemik z řad různých osob a institucí a můžeme konstatovat, že ohlasy byly veskrze negativní a označovaly rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council* za chybné, nebo dokonce za politicky motivované.¹¹⁸ Tak např. UNHCR ve vztahu k teritoriálnímu rozsahu uvedl, že povinnost nenavracet uprchlíky vzniká bez ohledu na to, zda vlády jednají uvnitř nebo vně hranic státu a vyzdvihl především primární humanitární účel Úmluvy, jejímž cílem je ochrana zvláště zranitelných jedinců před pronásledováním.¹¹⁹ Dále pak UNHCR konstatoval, že se Nejvyšší soud pokusil přisoudit praxi navrácení uprchlíků do země původu, bez ohledu na jejich tvrzený odůvodněný strach z pronásledování, vnitrostátní „zákonost“. Takové rozhodnutí však podle UNHCR nemohlo změnit a také nezměnilo mezinárodní závazky Spojených států amerických.¹²⁰ Ve svém *amicus curiae* k tomuto případu uvedl také, že podle chápání Spojených států amerických principu non-refoulement a článku 33 Úmluvy je možnost té nejdůležitější ochrany, již se uprchlíkům dostává, závislá nikoliv na tom, zda uprchlík tuto ochranu potřebuje, ale na tom, zda se mu podaří tajně vniknout na území jiné země.¹²¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu zmiňuje i Odvolací soud Spojeného království v případě *European Roma Centre and Others v. Immigration Officer at Prague Airport*, když jej označil za špatné („wrongly decided“) a uvedl, že je nepřipustné navrátit uprchlíky

¹¹⁷ HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Op. cit., s. 337-338.

¹¹⁸ GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. Op.cit., s. 247.

¹¹⁹ Srov. podání UNHCR jako *amicus curae* ve věci *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council*. Dostupné z WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f336bbc4.html> [cit. 2012-19-03].

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

z volného moře do země jejich původu.¹²² Někteří autoři se vyjádřili v tom smyslu, že Nejvyšší soud nepřiznává, že volí užší interpretaci znění článku 33 Úmluvy než jaká je obvyklá a toto ospravedlňuje poukazem na francouzský význam slova „return“, tj. „refouler“. A také, že Nejvyšší soud zkoumal pouze pasivní činy obrany hranic, nikoliv relevantní činy americké pobřežní stráže na volném moři.¹²³ V souladu s výše uvedeným názorem Hathawaye nebyl doktrínou přijat ani argument Nejvyššího soudu ohledně koncepce vztahu prvního a druhého odstavce článku 33 Úmluvy, neboť umožňuje, aby byla výjimka uvedená v druhém odstavci základem pro úsudek, jaké je vlastně pravidlo v odstavci prvním. A dále též nebylo vzato v potaz, že má každý z odstavců jiný cíl, neboť druhý odstavec se vztahuje na nebezpečí, které by mohl představovat žadatel o ochranu, přičemž nebezpečí hostujícímu státu nemůže hrozit, dokud se žadatel nedostane přímo do daného státu.¹²⁴

Pro vnímání rozhodnutí amerického Nejvyššího soudu jako chybného svědčí i argumenty uvedené v kapitole 2.2 o extrateritoriálním rozsahu non-refoulement. Závěrem této kapitoly bych ještě chtěla zmínit názor soudce Blackmuna, který uvedl ve svém disentním stanovisku, a sice že: *„Dnešní většina rozhodla, že vynucené návraty haitských uprchlíků jsou naprosto legální, protože slovo „navrátit“ neznamená navrátit (a) protože opakem „uvnitř Spojených států amerických“ není vně Spojených států amerických. Úmluva byla přijata povětšinou jako odpověď na zkušenosti židovských uprchlíků během druhé světové války v Evropě. Tragické důsledky lhostejnosti ostatního světa v té době jsou velmi dobře známy. Výsledný zákaz refoulement, tak široký jako jeho humanitární účel, který byl jeho inspirací, je zde jednoduše aplikovatelný, navzdory soudem tvrzené nemohoucnosti a lítosti.“*¹²⁵

I v Evropě se můžeme setkat s námořními zábrannými operacemi, evropské země nejsou ovšem tak explicitní, ačkoliv společné hlídky působící ve středozezemním moři nazývané „příhraniční operace“ mají modus operandi velmi podobný námořním

¹²² Srov. *European Roma Centre and Others v. Immigration Officer at Prague Airport*, odst. 68 a 35.

¹²³ FISCHER – LESCANO, A., TILLMANN, L. *Border Controls at Sea: Requierements under International Human Rights and Refugee Law*, 2007, str. 9-10.

¹²⁴ Tamtéž, str. 11.

¹²⁵ Srov. *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council* nebo HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Op. cit., s. 340.

zábranným programům.¹²⁶ K otázce těchto a podobných programů se věnuji i v následující kapitole pojednávající o praxi v Itálii, konkrétně pak o zábranném programu mezi Itálií a Libyí.

¹²⁶ Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.Cit., . s. 244.

3. Praxe v Itálii

Během roku 2011 se dopravilo k italským břehům více než 50.000 osob, převážně pak na Sicílii a Lampedusu, malý ostrov, který se nachází 127 námořních mil od Sicílie, 136 námořních mil od Malty, 208 námořních mil od Libye a pouhých 103 námořních mil od Tuniska.¹²⁷ Tato skutečnost staví pobřežní stráž Itálie a stát samotný do nelehké role. V některých odvětvích práva platí, že praxe se od teorie liší, někdy méně a někdy více, ovšem zákaz refoulement je, dle mého názoru, principem, který je v praxi aplikován rapidně odlišně od teorie a někdy dokonce i v rozporu s ní. Itálie není v tomto trendu výjimkou a v následujících kapitolách se pokusím přiblížit některé palčivé problémy, jak soudobé Itálie, tak soudobého mezinárodního práva.

3.1 Případ lodi *Cap Anamur* – problémy, které sebou přináší pátrání a záchrana osob na moři

Případ německé lodi *Cap Anamur*¹²⁸ se v mnohém podobá případu lodi *Tampa* uvedenému výše. Italská vláda zde poprvé aplikovala opatření na volném moři, jehož cílem bylo odvrácení vstupu lodi převážející uprchlíky na své území. Posádka lodi *Cap Anamur* zachránila dne 20. června 2004 37 osob, které ztroskotaly na volném moři v oblasti mezi ostrovem Lampedusa a Libyí. Nejbližším „bezpečným místem“ (viz výklad výše) byl ostrov Lampedusa, ale protože přístav zde byl příliš malý, dostala loď povolení od italských úřadů zamířit k italskému pobřeží, na Sicílii, do přístavu Porto Empedocle. Když se loď nacházela 17 námořních mil od pobřeží, tj. ještě na volném moři, bylo toto povolení na žádost italského ministerstva vnitra odvoláno a loď dostala příkaz zastavit.¹²⁹ Až po dlouhých jednadvaceti dnech, tj. 11. července dostal kapitán lodi povolení vstoupit do italských pobřežních vod a přístavu Porto Empedocle. Co ale

¹²⁷ HUEMER, A. Safety and Rescue at Sea: Contentious Legal Issues and Their Potential Detrimental Effect on Boat People In. DZIHIC, V., SCHMIDINGER, T. *Looming Shadows. Migration and Integration at a Time of Upheaval. European and American Perspectives. Washington DC, 2011* s.49.

¹²⁸ *Cap Anamur* je německá nevládní organizace založená v roce 1979, jejímž cílem bylo zachraňovat vietnamské „lidi z lodí“ na čínských mořích, v roce 2004 když se stal výše popsaný případ se loď *Cap Anamur* nacházela na moři v blízkosti Malty, kde prováděla testovací okružní jízdu, neboť loď prošla na Maltě opravou, po této testovací jízdě měla namířeno do Jordánska, kam chtěla dovézt zásoby pro nemocnici v Iráku – srov. HUEMER, A. Safety and Rescue at Sea: Contentious Legal Issues and Their Potential Detrimental Effect on Boat People In. DZIHIC, V., SCHMIDINGER, T. *Looming Shadows. Migration and Integration at a Time of Upheaval. European and American Perspectives. Washington DC, 2011* s.52-53.

¹²⁹ Tamtéž, s.53.

předcházelo vydání tohoto povolení? V době, kdy byla loď blokována italskými válečnými loděmi¹³⁰ a byla nucena kotvit na moři, se rozhořel spor mezi italským, německým a maltským ministerstvem vnitra o tom, která ze zemí je povinna posoudit žádosti zachráněných osob o ochranu. Itálie požadovala, aby odpovědnost převzalo Německo, protože pod jeho vlajkou loď, nacházející se na volném moři, plula a protože na palubě lodi, tj. na území Německa, požádaly některé z převážených osob o ochranu. Německo naopak prohlašovalo, že neuznává svoji odpovědnost, protože k posouzení žádostí o ochranu by měla být příslušná Malta, a to proto, že loď Cap Anamur, když již měla na palubě zachráněné osoby, projížděla cestou k italským břehům maltským územím. Toto svoje prohlášení Německo založilo na úpravě založené Nařízením Rady (ES) č. 343/2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států¹³¹. Podle ustanovení článku 10 tohoto nařízení platí, že „pokud je na základě přímých nebo nepřímých důkazů zjištěno, že žadatel o azyl překročil nedovoleným způsobem pozemní, námořní nebo vzdušnou cestou hranice některého členského státu ze třetí země, je k posouzení žádosti o azyl příslušný tento členský stát.“ Značně problematické ale v tomto případě bylo dokázat, že loď skutečně vstoupila do maltského přístavu v La Valetta, jak bylo italskými úřady tvrzeno, neboť toto tvrzení bylo založeno pouze na výpovědi některých pasažérů, stránky z lodního deníku, které se týkaly doby, kdy mělo k vstupu na území Malty dojít, zmizely a ani maltské úřady neobdržely žádnou informaci o vstupu těchto osob na své území.¹³² Na poměrně nezvyklou situaci reagovala řada světových médií i organizací zabývajících se lidskými právy a například UNHCR jednání těchto tří států odsoudil a vyzval je, aby bylo lodi Cap Anamur umožněno zakotvit u pobřeží a zachráněným osobám byla poskytnuta náležitá pomoc na pobřeží, kde by se zjistilo, zda mají nárok na status uprchlíka nebo nikoliv, neboť proces zjišťování, která ze zemí zapojených do tohoto

¹³⁰ Tato vojenská blokáda měla právní základ ve vyhlášce ministerstva vnitra, která umožňuje provádět podobné operace k potírání nelegální migrace, k tomu srov. Decreto del Ministero dell'Interno del 14 luglio del 2003 a ANNALORO, G. *Frontiere maritime e diritti dei migranti, I casi Sara e Cap Anamur*. In CUTTITTA, P., VASSALLO PALEOLOGO, F. *Migrazione, frontiere, diritti*, Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 2006, str. 144.

¹³¹ tzv. Nařízení Dublin II.

¹³² Srov. TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effectiveness of Asylum Protection*, Op.cit., s. 226-227.

případu nese odpovědnost, je proces velice komplikovaný a mohl by trvat velmi dlouho.¹³³ Itálie i Německo však neustále prohlašovaly, že je třeba aplikovat výše zmíněný článek Dublinského nařízení II. ohledně země prvního vstupu na území Evropské unie, neboť udělení výjimky a jeho následné neaplikování, a to i z humanitárních důvodů, by bylo nebezpečným precedentem, který by mohl otevřít cestu k četným zneužitím této normy.¹³⁴ Až když se situace na lodi stala neúnosnou a někteří z pasažérů dokonce vyhrožovali, že skočí do moře, bylo ze strany Itálie vydáno povolení ke vstupu na území a vylodění, odůvodněné humanitárními důvody. Po vylodění osob byli zachráněni pasažéři zatčeni a převezeni do detenčních center, kde byli nuceni znovu požádat o azyl, ačkoliv již požádali předtím na lodi o ochranu Německo.¹³⁵ Posádka lodi, která uprchlíky zachránila, byla zatčena a obviněna z napomáhání vstupu nelegálních migrantů na území Itálie, z čehož měla mít přímý nebo nepřímý prospěch. Uprchlíci, kterým byla zamítnuta žádost o azyl, tvrdili, že pocházejí ze Somálska, italská vláda tedy vznesla dotaz na somálské úřady, zda jsou skutečně tyto osoby jejich občané, což bylo flagrantním porušením mezinárodního uprchlického i národního italského práva. Protože odpověď byla negativní a o uprchlíky se „přihlásila“ Ghana, byli do Ghany následně deportováni. Posádka lodi, tj. osoby působící v organizaci Cap Anamur, byla obviněna a začal s nimi v roce 2006 u soudu v Agrigentu na Sicílii proces, který byl mediálně velice sledovaný, neboť bylo na první pohled zjevné, že tyto osoby nejsou převaděči nelegálních migrantů. Proces skončil v roce 2009 a posádka byla zproštěna všech obvinění a v rozhodnutí bylo uvedeno, že dostala všem závazkům podle mořského práva, a sice zachránit osoby na moři nacházející se v tísni.

Vraťme se ale k právním aspektům celé záchranné operace. Jak jsme si nastínili výše, záchranná operace je dokončená až v momentě, kdy jsou zachraňované osoby přemístěny na bezpečné místo. Itálie podepsala všechny výše zmíněné smlouvy a

¹³³ Srov. ANNALORO, G. *Frontiere maritime e diritti dei migranti, I casi Sara e Cap Anamur*. In CUTTITTA, P., VASSALLO PALEOLOGO, F. *Migrazione, frontiere, diritti*, Op. cit., str. 145-146.

¹³⁴ Ministero dell'interno, Comunicato stampa del 6 luglio 2004, La vicenda della nave „Cap Anamur“ all'esame dei ministri dell'interno Pisanu e Schily – cit. v ANNALORO, G. *Frontiere maritime e diritti dei migranti, I casi Sara e Cap Anamur*. In CUTTITTA, P., VASSALLO PALEOLOGO, F. *Migrazione, frontiere, diritti*, Op. Cit. str. 145.

¹³⁵ ANNALORO, G. *Frontiere maritime e diritti dei migranti, I casi Sara e Cap Anamur*. In CUTTITTA, P., VASSALLO PALEOLOGO, F. *Migrazione, frontiere, diritti*. Op.cit, str. 147 a násl.

dohody, je tedy touto koncepcí vázána, proč tedy nedovolila, aby loď Cap Anamur dokončila svoji misi? Jedním z argumentů Itálie byla právě výše uvedená údajná odpovědnost Malty a odkaz na Dublinské nařízení II. Někteří autoři považují rozhodnutí italského ministerstva vnitra o odvolání prvotního povolení ke vstupu za politické rozhodnutí, s cílem zamezit budoucímu přívalu „lidí z lodí“, mezi nimiž by samozřejmě mohlo být mnoho potenciálních žadatelů o azyl, což by sebou neslo nepříznivé ekonomické následky.¹³⁶

Tento případ ale není v Itálii případem ojedinělým, v roce 2009 došlo k podobnému incidentu, kdy turecká nákladní loď PINAR, plovoucí pod panamskou vlajkou, zachránila 154 lidí ze dvou potápějících se lodí, nacházejících se 140 námořních mil jižně od ostrova Lampedusa. Potápějící lodě se nacházely v maltské SAR zóně a Malta proto poslala loď PINAR do nejbližšího přístavu, kde by mohla vylodit nové pasažéry, tj. na Lampedusu. Italské úřady ovšem loď zastavily a zakázaly jí vstoupit na území Itálie a vylodit se na Lampeduse, neboť by dle jejich názoru měly být zachráněné osoby vylozeni na Maltě, protože v jejím SAR regionu došlo k záchraně. Po čtyřech dnech loď dostala povolení vplout na italské území a osoby na italském pobřeží vylodit.¹³⁷

Z výše uvedeného je evidentní, že ačkoliv byly mechanismy mořského práva v reakci na případ lodi Tampa novelizovány a zdokonaleny, nejsou efektivní. Problematický se jeví být především způsob implementace povinnosti států poskytovat pomoc na moři. Je třeba zmínit, že Malta nepodepsala dodatky k výše uvedeným úmluvám z roku 2004, neboť dle jejího názoru nebyly brány v potaz geografické realie.¹³⁸ Malta navrhuje, aby k vylození docházelo v přístavech nacházejících se nejbližší místu, kde došlo k záchraně, které se dají považovat za bezpečné místo. Mezi

¹³⁶ Srov. HUEMER, A. Safety and Rescue at Sea: Contentious Legal Issues and Their Potential Detrimental Effect on Boat People In. DZIHIC, V., SCHMIDINGER, T. *Looming Shadows. Migration and Integration at a Time of Upheaval. European and American Perspectives*. Op. cit. s.54-55.

¹³⁷ Tamtéž, s. 56-58.

¹³⁸ Maltská SAR zóna se shoduje s její zónou leteckého prostoru a zahrnuje oblast od Tuniska po Řecko, je 750 krát větší než rozloha samotného ostrova a částečně se překrývá s italskou SAR zónou. Malta vnímá velikost této zóny jako bonus z koloniálních dob a vydělává ročně miliony eur na kontrole dopravy v leteckém prostoru. Podle Trevisanut je to ten důvod, proč Malta trvá na tak velké SAR zóně, i když nemá zdroje, aby vykonávala všechny svoje povinnosti z této zóny vyplývající. Srov. TREVISANUT, S. *Search and Rescue Operations in the Mediterranean: Factor of Cooperation or Conflict?* In. *The International Journal of Maritime and Coastal Law* 25, 2010, str. 524.

Itálií a Maltou se tedy logicky objevují značné neshody, Itálie obviňuje Maltu z nedodržování povinností v oblasti search and rescue a Malta naopak tvrdí, že příliš mnoho migrantů snažících se dostat na území Itálie, skončí „nedopatřením“ u jejích břehů.¹³⁹ Státy by sice měly spolupracovat na záchraně osob v nouzi, ale místo toho se dohadují, který z nich má převzít odpovědnost. Tyto spory dokazují odlišné pozice jednotlivých států k definici „bezpečného místa“ a existující těžkosti v nalézání shody nebo alespoň kompromisu.

3.2 Přesuny uprchlíků do Libye

Mezi Itálií a Libyí je, resp. až do nedávna byl, velice specifický vztah ohledně společné politiky zabývající se situací uprchlíků a obecně operacemi na moři. Konflikt, který vypukl na začátku roku 2011 v Libyi¹⁴⁰, a do kterého se později zapojily i některé státy NATO, tento specifický vztah přerušil, protože Itálie, ač to tak zpočátku nevypadalo, se postavila na stranu bojující proti Muammaru Kaddáfimu. Nutno dodat, že po vypuknutí tzv. arabského jara, které významně zvýšilo počet uprchlíků proudících do Itálie, přestala Itálie provádět nucené přesuny uprchlíků do Libye. S novou libyjskou vládou ale, podle dostupných informací, uzavřela smlouvy nové, velice podobné těm stávajícím.

3.2.1 Základní fakta o operacích prováděných do vypuknutí konfliktu v Libyi

Itálie a Libye uzavřela v roce 2007 v Tripoli Protokol¹⁴¹, jehož cílem bylo potírání ilegální migrace, a to za pomoci společných hlídkovacích operací na moři, tento Protokol však nebyl v Itálii implementován. V roce 2008 byla mezi těmito dvěma

¹³⁹ HUEMER, A. *Safety and Rescue at Sea: Contentious Legal Issues and Their Potential Detrimental Effect on Boat People* In. DZIHIC, V., SCHMIDINGER, T. *Looming Shadows. Migration and Integration at a Time of Upheaval. European and American Perspectives*. Op. cit., s. 57.

¹⁴⁰ V Libyi se objevily rozsáhlé protesty proti režimu Muammara Kaddáfího inspirované protesty v jiných arabských zemích. Kaddáfí se snažil tyto protesty vojensky potlačit, což vedlo k libyjské občanské válce. Kaddáfího režim byl na podzim roku 2011 svržen.

¹⁴¹ Protocollo tra la Repubblica Italiana e la Gran Giamahiria Araba Libica Popolare Socialista, Tripoli, 29, Dostupné z http://www.ilvelino.it/archivio/documenti/allegato_documento_621.pdf [cit 2011-20-07].

zeměmi uzavřena další smlouva, a to Dohoda o přátelství, partnerství a spolupráci,¹⁴² která uzavřela dlouholeté spory z dob, kdy byla Libye italskou kolonií. Smlouva se zabývá především hospodářskou spolupráci a odškodněním, které je Itálie povinna Libyi zaplatit, ale ve svém článku 19 odst. 3 pojednává i o spolupráci v boji proti nelegální migraci. Tyto dvě země se dohodly na posílení hraničního kontrolního systému na libyjských hranicích (toto posílení financuje z 50% Itálie, z 50% zdroje Evropské unie), dohodly se též na tom, že k tomuto posílení budou používány italské vojenské jednotky. Následně byl uzavřen Dodatkový protokol, který implementoval Protokol z roku 2007. Tento protokol obsahuje nový článek, který zní:

„ Obě země se zavazují k organizování námořních hlídek se společnou posádkou, která se bude skládat ze stejného počtu italského a libyjského personálu mající stejné zkušenosti a dovednosti. Námořní hlídky budou prováděny v libyjských nebo mezinárodních vodách pod dohledem libyjské posádky za pomoci členů italského posádky a v italských nebo mezinárodních vodách pod dohledem italské posádky za pomoci členů libyjské posádky. Obě země se zavazují navracet nelegální migranty a uzavírat se zeměmi původu dohody k potírání nelegální migrace.“

Tento článek vymezil cestu pro první italskou zábranou operaci, která proběhla dne 6. května 2009. Jak je ale zřejmé, neobsahuje tento dokument žádný právní podklad k těmto operacím, pouze velmi vágně odkazuje na povinnost obou států repatriovat uprchlíky.¹⁴³ Od roku 2009 tedy začala Itálie a Libye spolupracovat a organizovat operace na moři. Zásahové akce byly vždy prováděny v mezinárodních vodách italskými vojenskými loděmi a podle dostupných informací byl na italské lodi vždy přítomen libyjský úředník a operace byla prováděna pod vedením Libye, italské lodě tedy jednaly jako zástupci Libye. Průběh operací byl takový, že italská vojenská loď zastavila loď vezoucí uprchlíky na volném moři, následně je vzala k sobě na palubu a dopravila do Libye. V některých případech tato akce probíhala přímo v pobřežních vodách Libye. Později byly operace prováděny libyjskými loděmi za asistence italských

¹⁴²Il Trattato Italia-Libia di amicizia, partenariato e cooperazione, Dostupné z <http://www.repubblica.it/2008/05/sezioni/esteri/libia-italia/testo-accordo/testo-accordo.html> [cit 2011-20-07].

¹⁴³Srov. TONDINI, M. *Fishers of Men? The Interception of Migrants in the Mediterranean Sea and Their Forced Return To Libya*, INEX Paper, 2010, s. 4.

úřadů, které nejprve zjistily lodě převážející uprchlíky, které se mají navrátit a pak povolaly své libyjské partnery, aby danou operaci provedly. Dle znění protokolu z roku 2007 by měla italská posádka na lodi pouze asistovat, provádět výcvik libyjské posádky a poskytovat technickou podporu, na druhou stranu ale tento dokument nevylučuje možnost italské strany účastnit se přímo těchto operací, ačkoliv odpovědnost za zdržovací operace je připisována libyjským vedoucím důstojníkům. Naopak protokol z roku 2009 stanovil společné námořní hlídky skládající se ze stejného počtu libyjských a italských velitelů, kdy hlídkování může probíhat buď pod vedením Itálie (v italských vodách), Libye (v libyjských vodách) nebo pod vedením jedné ze zemí ve vodách mezinárodních, tedy na volném moři. Podle vyjádření italského ministra vnitra Roberta Maroniho z roku 2010 ale italští velitelé působí na lodích pouze jako pozorovatelé. Takové vyjádření bylo pravděpodobně učiněno, aby se Itálie zbavila odpovědnosti vyplývající z následků zábranných operací.¹⁴⁴ Ve stejném vyjádření Roberto Maroni uvedl, že počet uprchlíků vstupujících na území Itálie po moři klesl v roce 2009 o 90 procent a v prvních třech měsících roku 2010 o 96 procent. Italská strana tyto vynucené návraty uprchlíků nikdy nenazvala jako deportace nebo vyhoštění, vždy mluvila o „operazioni di riaccompagnamento“, tedy v překladu o operacích, kdy italské lodě „doprovázely“ uprchlíky zachráněné na moři do jejich výchozí země.¹⁴⁵ Vyjádření ministerského předsedy Silvia Berlusconiho ve věci jsou přinejmenším zarážející, především on sám neuznává extrateritoriální aplikaci non-refoulement, když např. ve svém vyjádření z května 2009 uvádí, že: „povinnost přijmout (do Itálie pozn.) se vztahuje jen na ty občany, kteří požádali o politický azyl a které tedy musíme přijmout, jak stanoveno v mezinárodních smlouvách a úmluvách.....ty, kteří se dotkli nohou naší půdy, v tomto smyslu i pokud vstoupili do našich pobřežních vod. Pro ty, kteří jsou objeveni na volném moři a ještě nevstoupili na území Itálie, platí naše právo stanovené mezinárodními smlouvami, a sice navrátit ho tam, odkud přišel.“ Dále též

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 6.

¹⁴⁵ Tamtéž s. 22.

Berlusconi ve svém projevu uvedl, že se zákaz refoulement nevztahuje na lodě na volném moři.¹⁴⁶

3.2.2 Právní otázky námořního zábranného programu

Spolupráce mezi Itálií a Libyí v navracení uprchlíků do Libye spolu přináší řadu otazníků, a to jak v oblasti mořského práva, tak především v oblasti lidských práv, konkrétně pak principu non-refoulement. Tato praxe samozřejmě nezůstala v Evropě ani ve světě bez povšimnutí a vzbudila řadu reakcí, tak např. UNHCR v reakci na první z operací vyjádřil obavy o osud uprchlíků navracených do Libye, neboť ta nepodepsala Úmluvu a nemá ani žádný azylový systém, vyzval též italské úřady, aby z tohoto důvodu znovu zvážily své rozhodnutí a vyvarovaly se opakování těchto operací, zdůraznil i, jak důležité je, aby byla plně respektována zásada non-refoulement.¹⁴⁷ K non-refoulement se vyjádřil i viceprezident Evropské komise Jacques Barrot, když ve svém právním rozboru ze dne 15. července 2009 uvedl, že i když operace italských úřadů nejspíše spadají pod ustanovení článku 12 Schengenského hraničního kodexu¹⁴⁸ a jsou ostrahou hranic, jejímž hlavním účelem je zabránit nedovolenému překračování hranic, je nutné dodržovat princip non-refoulement. To znamená, že ačkoliv jsou operace podle všeho v souladu s evropským právem, nelze zapomínat na závazky, ke kterým se země zavázala mezinárodními dohodami.¹⁴⁹

Do Itálie se ve dnech 27. až 31. července roku 2009 vypravil i Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a na základě této cesty vydal dne 28. dubna 2010 zprávu, ve které shledal, že italská vláda svým námořním zábranným programem porušuje non-refoulement, protože Libye nemůže být považována za bezpečnou zemi ve smyslu lidských práv a uprchlického práva a zprávy o situaci osob zadržovaných v Libyi ukazují, že osoby deportované do této země jsou vydány v nebezpečí, že s nimi bude špatně zacházeno. Navíc migranti jsou zde vystaveni riziku deportace do dalších zemí. Ve své zprávě Výbor proti mučení

¹⁴⁶ Berlusconi: „La nostra idea dell’Italia non é multietnica“. Il Sole 24 Ore.com, květen 2009, Dostupné z WWW: <http://www.ilsole24ore.com/art/SoleOnline4/Italia/2009/05/berlusconi-no-italia-multietnica.shtml> [cit 2011-04-18].

¹⁴⁷ Srov. Zpráva UNCHR z 7. Května 2009.

¹⁴⁸ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. března 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob.

¹⁴⁹ Srov. Dopis pana Jacques Barrota, Viceprezidenta Evropské komise ze dne 15. července 2009.

upozorňuje, že je Itálie vázána principem non-refoulement všude tam, kde vykonává svoji jurisdikci, i pokud tak činí prostřednictvím osob a lodí provádějících kontrolu hranic nebo záchranné akce na moři, a to i mimo území Itálie.¹⁵⁰ Na tuto zprávu Itálie odpověděla vlastní zprávou¹⁵¹ a tato oficiální odpověď byla následně na žádost Itálie publikována. V tomto svém vyjádření Itálie odůvodňuje předmětné operace, přičemž hlavní argumentací je:

- že tyto operace jsou akcemi search and rescue a uprchlíci nejsou na italských lodích zadržováni;
- uprchlíci byli navraceni do Libye a Alžírsku v rámci „mezinárodních zásad spolupráce“, protože uprchlíci měli uprchnout z Libye a Alžírsku a tyto dvě země si měly jejich návrat vyžádat;
- tato praxe není v rozporu s úmluvami Mezinárodní námořní organizace, neboť ačkoliv je zde požadavek, aby členské státy těchto úmluv vylodily zachráněné osoby na „bezpečném místě“, takové místo není rozhodně místo nejbližší místo, kde byly osoby zachráněny (zde se evidentně Itálie snaží ospravedlnit, proč případně uprchlíky nevyloďila na Maltě nebo přímo v Itálii);
- vzhledem k tomu, že se jedná o search and rescue operace, nevztahuje se na ně Schengenský systém, tedy zde není povinnost provést minimální kontrolu uprchlíka¹⁵²,
- v případě, že uprchlík projeví vůli zažádat o azyl nebo jinou formu mezinárodní ochrany, je urychleně dopraven do Itálie;
- dle žádného práva (právo EU, mezinárodní, národní) není Itálie povinna informovat migranty o možnosti zažádat o azyl;
- účelem těchto operací je mj. i boj proti nelegálnímu obchodu s lidmi a organizovanému zločinu.

¹⁵⁰ Report to the Italian Government on the visit to Italy carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 to 31 July 2009. Dostupné z WWW: <http://www.cpt.coe.int/documents/ita/2010-inf-14-eng.pdf> [cit 2011- 20-07]

¹⁵¹ Slov. Response of the Italian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Italy from 27 to 31 July 2009, Doc. No CPT/Inf (2010) 15, 28 April 2010, Dostupné z WWW : <http://www.cpt.coe.int/documents/ita/2010-inf-15-eng.pdf> [cit 2011- 20-07].

¹⁵² Tuto kontrolu předvídá čl. 7 odst. 2 Schengenského hraničního kodexu, Dostupné z WWW: http://www.mzv.cz/public/95/bd/ee/319765_120211_Schengensky_hranicni_kodex_CZ.pdf [cit 2011-23-07].

Z výše uvedeného vyplývá, že se Itálie snažila své počínání odůvodnit několika argumenty najednou, bohužel ale výsledný celek působí poněkud nesourodě. Itálie pak v průběhu času odůvodňovala tyto operace na základě různých právních argumentů, a to především podle toho, která instituce nebo organizace se tázala vysvětlení. Obecně byly nucené návraty uprchlíků pojmenovány jako: a) záchranné operace osob v tísní nacházejících se na moři, b) policejní operace proti pašování uprchlíků, a to v souladu s ustanoveními Palermského protokolu¹⁵³, c) akce pod společným vedením zakládající se na mezinárodních dvoustranných dohodách a inspirované zásadou mezinárodní spolupráce mezi státy.¹⁵⁴

Podle organizace Human Rights Watch, zabývající se lidskými právy, byla do těchto sporných operací zahrnuta i Evropská agentura pro řízení operativní spolupráce na vnějších hranicích členských států Evropské unie, neboli FRONTEX¹⁵⁵. Dne 18. června 2009 měla operace FRONTEXU poprvé v historii spočívat v zastavení a násilnému návratu migrantů ze Středozemního moře do Libye. Podle Human Rights Watch měla německá helikoptéra patřící operaci Nautilus IV (operace v rámci FRONTEXU) koordinovat zábrannou akci italské pobřežní stráže, jejímž cílem bylo odvrátit loď vezoucí 75 migrantů nacházející se 29 námořních mil jižně od ostrova Lampedusa. Italská pobřežní stráž pak předala tyto zadržené osoby libyjské strážní lodi, která je převezla do Tripoli, kde byli, podle zpráv, předáni libyjské vojenské jednotce.¹⁵⁶

Nutno podotknout, že v roce 2011 došlo k rozšíření pravomocí FRONTEXU a ten může sám uzavírat dohody se třetími zeměmi o navracení uprchlíků, tj. dohody podobné těm mezi Itálií a Libyí.

¹⁵³ Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Air and Sea, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime Dostupné z WWW: http://www.uncjin.org/Documents/Conventions/dcatoc/final_documents_2/convention_smug_eng.pdf [cit 2011-23-07].

¹⁵⁴ Srov. TONDINI, M. *Fishers of Men? The Interception of Migrants in the Mediterranean Sea and Their Forced Return To Libya*. s. 8.

¹⁵⁵ Tato agentura byla zřízena nařízením Rady (ES) 2007/2004.

¹⁵⁶ HUMAN RIGHTS WATCH. *Pushed Back, Pushed Around: Italy's Forced Return of Boat Migrants and Asylum Seekers, Libya's Mistreatment of Migrants and Asylum Seekers*, New York, 21. září 2009, dostupné z WWW: <http://www.hrw.org/reports/2009/09/21/pushed-back-pushed-around-0> [cit 2012-03-14].

Pro úplný rozbor situace uvádím, že problematickou se jeví být i skutečnost, že do Libye byly v rámci námořního zábranného programu navraceny nejen lodě plující pod libyjskou vlajkou, popř. italskou vlajkou, ale i lodě jiných státních příslušností. Dle Dohody o přátelství, partnerství a spolupráci je možné zastavovat a dále vracet lodě plující na volném moři pod libyjskou vlajkou nebo lodě plující pod vlajkou jiného státu, nacházející se však v libyjských pobřežních vodách. Sporná ovšem zůstává praxe navracení lodí plující pod vlajkou třetího státu, nacházejících se na volném moři. Není možný výklad, že Itálie byla oprávněna zastavovat a navracet takové lodi na základě souhlasu Libye vycházejícího z předmětné Dohody o přátelství, partnerství a spolupráci, neboť smlouva obecně zavazuje pouze strany této smlouvy, nikoliv třetí strany, a to dle čl. 34 Úmluvy o smluvním právu, kde se stanoví, že ze smlouvy nevznikají ani závazky ani práva třetímu státu bez jeho souhlasu. Co se týče lodí plujících bez vlajky, zde byla Itálie oprávněna provádět prohlídku lodí, a to v souladu s článkem 101 Úmluvy o mořském právu, a to bez nutnosti jakéhokoliv souhlasu.

3.2.3 Hirsi Jamaa a další v. Itálie

Do výše popsaných sporných právních otázek vnesl jasno Evropský soud pro lidská práva, když v únoru roku 2012 rozhodl první případ týkající se spolupráce Itálie a Libye na volném moři¹⁵⁷, přičemž se jedná o rozhodnutí v oblasti non-refoulement skutečně průlomové. Dne 26. května roku 2009 podala skupina jedenácti Somálců a třinácti Eritrejců (dále jen „stěžovatelé“) k ESLP stížnost, jejímž předmětem bylo tvrzené porušení článku 3 Evropské úmluvy¹⁵⁸ a článku 4 Protokolu č. 4. k této úmluvě¹⁵⁹ ze strany Itálie během první námořní zábranné operace prováděné v rámci italsko – libyjské spolupráce, která se uskutečnila, jak řečeno výše, dne 6. května 2009. Stěžovatelé byli součástí skupiny čítající asi 200 osob, která opustila na třech lodích Libyi s cílem dostat se na italské pobřeží. Dne 6. května 2009, kdy se lodě nacházely 35 námořních mil jižně od ostrova Lampedusa, tzn. v maltském SAR regionu, byly zastaveny loděmi italské finanční správy („*Guardia di finanza*“) a pobřežní stráž. Pasažéři lodí byli následně přesunuti na italské vojenské lodě a navraceni do Libye,

¹⁵⁷ Rozsudek ESLP ve věci Hirsi Jamaa a další v. Itálie z 23.2.2012, stížnost č. 27765/09.

¹⁵⁸ „*Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*“, více k výkladu tohoto článku jako zákazu refoulement v kapitole 1.2.

¹⁵⁹ „*Hromadné vyhoštění cizinců je zakázáno.*“

konkrétně do Tripoli. Žalobci uvedli, že během této cesty je italské úřady neinformovaly, kam jsou převáženi a nepodnikly ani žádné kroky k jejich identifikaci. Po příjezdu do přístavu v Tripoli, byli pasažéři předáni libyjským úřadům a podle tvrzení stěžovatelů tito předání libyjským úřadům odmítli, ale byli donuceni opustit italské lodě. K této skutečnosti se dne 7. května 2009 vyjádřil italský ministr vnitra Roberto Maroni a uvedl, že tato operace, při které jsou lodě na volném moři zastavovány a uprchlíci navraceni do Libye je následkem účinnosti bilaterálních dohod mezi Itálií a Libyí, jejichž cílem je potírání nelegální migrace (k dohodám viz výše). Ve svém rozhodnutí ze dne 23. února 2012 se ESLP nejprve zabýval otázkou, zda stěžovateli tvrzené porušení Evropské úmluvy spadalo pod jurisdikci Itálie podle článku 1 Evropské úmluvy¹⁶⁰ a rozhodl, že v tomto případě byla italská jurisdikce dána. Soud se tak neztotožnil s argumenty, které předestřela Itálie ve svých vyjádřeních, a sice že operace byla prováděna na italských válečných lodích, ale v žádném případě nelze mluvit o tom, že by se stěžovatelé nacházeli pod jurisdikcí Itálie, neboť se jednalo o záchrannou search and rescue akci podle Úmluvy o mořském právu, a taková akce sama o sobě nezakládá jurisdikci státu, který ji provádí. K tomu ESLP uvedl, že vzhledem k tomu, že se operace odehrávala na italských lodích plujících pod italskou vlajkou, jejichž posádkou byli pouze italští vojáci, byli žalobci podle mezinárodního mořského práva i podle italského navigačního zákona pod nepřetržitou a výlučnou *de jure* i *de facto* kontrolou italských úřadů a tedy podléhali italské jurisdikci. Při vlastním přezkumu tvrzeného rozporu operace s článkem 3 Evropské úmluvy rozdělil ESLP tento článek na dvě části, které dále posuzoval odděleně, a to na:

- a) nebezpečí, že by stěžovatelé byli v Libyi podrobováni nelidskému či ponižujícímu zacházení
- b) nebezpečí návratu jednotlivých stěžovatelů do země původu

Ohledně nebezpečí podrobení stěžovatelů nelidskému či ponižujícímu zacházení stěžovatelé uvedli, že se stali obětmi arbitrárního refoulement, když nemohli zvrátit ani odporovat návratu do Libye a požadovat ochranu italských úřadů, protože jim italské

¹⁶⁰ „Vysoké smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody uvedené v Hlavě I. této Úmluvy“.

úřady nesdělily, kam je jejich lodě převážejí a protože se je ani nepokusily identifikovat a zjistit o nich informace, nemohli tedy ani formálně požádat o azyl. Stěžovatelé ovšem vyjádřili prosbu, aby je italské úřady nepředávali libyjským autoritám a toto lze, dle jejich tvrzení, považovat za žádost o azyl. Stěžovatelé též odkazovali na mezinárodní zdroje, které informují o nelidských a ponižujících podmínkách, ve kterých jsou nelegální migranti, především pak ti pocházející z Eritrey a Somálska, v Libyi drženi. Obranou italské vlády byl opět odkaz na bilaterální dohody mezi Itálií a Libyí jako na prostředek potírání narůstající nelegální migrace mezi Afrikou a Evropou a opět kvalifikace dané operace jako záchranné operace, při které, v souladu s mezinárodními instrumenty, není nutné zachráněné osoby identifikovat, ale pouze jim poskytnout humanitární pomoc. Itálie též uvedla, že žalobci nepožádali platně o azyl, pokud by o něj totiž požádali, byli by přepraveni na italské území. Podle Itálie je Libye bezpečnou zemí, neboť podepsala řadu mezinárodních smluv o ochraně lidských práv a na jejím území působí UNHCR. K tomu ESLP uvedl, že si je vědom skutečnosti, že země na vnější hranici Evropské unie musí řešit problémy, které jim přináší narůstající příliv migrantů a žadatelů o azyl, a to především fenomén migrace po moři, článek 3 Evropské úmluvy má ale absolutní charakter a stát tedy nemůže být zbaven závazků, jež z něj vyplývají. S odkazem na zprávy mezinárodních organizací a institucí konstatoval, že Libye v době, kdy se událost, která je předmětem zkoumání, stala, nedodržovala žádná pravidla na ochranu uprchlíků a každá osoba přicházející nezákonně do země byla považována za ilegální osobu a žádný rozdíl nebyl spatřován mezi žadateli o azyl a nelegálními migranty. Tyto osoby byly následně systematicky zatýkány a drženy v nelidských podmínkách. Nelegální migranti byli též v nebezpečí, že budou navráceni do země svého původu. Ani argument italské vlády ohledně toho, že žalobci nepožádali o azyl, nebyl přijat, neboť jak soud uvedl, skutečnost, že stěžovatelé výslovně nepožádali o ochranu, nezbavuje stát povinnosti dodržet závazky vyplývající z článku 3, přesněji pak závazek non-refoulement, přičemž soud ještě dodal, že princip non-refoulement by se uplatnil i v případě search and rescue operace, které dle svého vyjádření Itálie v tomto případě prováděla. Dále pak ESLP prohlásil, že se Itálie nemůže zbavit svých závazků, které pro ni vyplývají z podpisu Evropské úmluvy, odkazem na bilaterální dohody s Libyí. ESLP rozhodl, že Itálie porušila článek 3 Evropské úmluvy, a to tím, že přesunula žalobce do Libye, ačkoliv znala všechny fakta

dané situace nebo je znát měla a vystavila tak stěžovatele nebezpečí nelidského či ponižujícího zacházení.

Ve vztahu k druhé části článku 3 Evropské úmluvy, tj. nebezpečí návratu jednotlivých stěžovatelů do Eritrey a Somálska soud s odkazem na ustálenou judikaturu zopakoval, že je povinností státu, který je stranou Evropské úmluvy, zajistit, aby osoba, kterou navrácí, nemusela čelit reálnému nebezpečí nelidského či ponižujícího zacházení a zajistit též, že země, do níž ji přemísťuje, poskytuje dostatečné záruky, aby zamezila návratu této osoby do země původu, aniž by vyhodnotila možné nebezpečí. Soud též zdůraznil, že tato povinnost je obzvláště důležitá, pokud není země, do níž je osoba přemísťována, stranou Evropské úmluvy. Podle soudu je ze zpráv mezinárodních organizací a institucí evidentní, že jedinci, kteří jsou násilně navraceni do Eritrey, musí čelit mučení a jsou zadržováni v nelidských podmínkách za to, že opustili zemi. Co se týče Somálska, situace je podobná, neboť osoby tam navracené jsou nuceny buď přepravovat se oblastmi zasaženými válečným konfliktem, nebo se uchýlit do táborů pro vysídlené osoby, kde jsou podmínky pro život nevyhovující. ESLP rozhodl, že Itálie porušila i v tomto případě článek 3 Evropské úmluvy, neboť vystavila stěžovatele nebezpečí násilného návratu do vlasti, tím, že je přepravila do Libye, i když věděla nebo měla vědět, že v Libyi nebudou před tímto násilným návratem do vlasti chráněni, neboť Libye nepodepsala Úmluvu a nedisponuje ani žádným jiným způsobem azylu a ochrany uprchlíků.

V rozhodnutí se ESLP zabýval i tvrzeným porušením článku 4 Protokolu č. 4, tj. tím, zda byli stěžovatelé, v postavení cizinců, hromadně vyhoštěni či nikoliv. Italská vláda tvrdila, že se tento článek v daném případě nemůže aplikovat, neboť se o vyhoštění nemohlo jednat, protože se žalobci nenacházeli na území Itálie. Stěžovatelé naopak tvrdili, že ačkoliv článek 4 Protokolu č. 4 mluví o vyhoštění, přičemž toto slovo by mohlo znamenat překážku aplikace tohoto článku v daném případě, měl by se tento článek vykládat teleologicky, tj. že hlavním účelem zákazu hromadného vyhoštění je zamezení tomu, aby státy násilně přesunovaly skupiny cizinců, aniž by zkoumaly poměry jednotlivých osob a měl by tedy být aplikován extraterritoriálně. ESLP se tedy poprvé ve své historii zabýval, zda je tento článek aplikovatelný i na případy, kdy jsou cizinci přesunuti do třetího státu operací provedenou na volném moři, tj. mimo území

státu. ECHR konstatoval, že ani samotný text Evropské úmluvy, ani přípravné práce nevyklučují extraterritoriální aplikaci tohoto ustanovení. Soud též uvedl, že podle ustálené judikatury je účelem článku 4 Protokolu č. 4 zamezení tomu, aby státy přesouvaly cizince, aniž by se zajímaly o jejich osobní poměry a tím je tedy připravily o možnost se těmto přesunům bránit. Pokud by tedy bylo možno tento článek aplikovat jenom na hromadná vyhoštění z území daného státu, důležitá složka dnešní migrace, tj. migrace po moři, by vůbec pod toto ustanovení nespádala, a to i přesto, že právě chování státu, jež je předmětem zákazu může nastat mimo jeho území a zvláště pak, jako v tomto případě, na volném moři. Pokud soud v tomto případě shledal, že smluvní strana Evropské úmluvy vykonávala jurisdikci mimo svoje území, nevidí tedy žádnou překážku k přijetí závěru, že výkon extraterritoriální jurisdikce státu měl podobu hromadného vyhoštění. K výkonu jurisdikce státu na volném moři ještě ESLP zmínil svoje dřívější rozhodnutí ve věci *Medvedyev a další v. Francie* a konstatoval, že zvláštní povaha mořského prostředí nemůže ospravedlnit vytvoření oblasti stojící mimo právo, kde jednotlivci nespádají pod žádný právní systém, který by jim umožnil využít práv a záruk, které jim poskytuje Evropská úmluva, jež se smluvní strany zavázaly dodržovat vůči každému, kdo podléhá jejich jurisdikci. ESLP dále rozhodl, že Itálie porušila i tento článek¹⁶¹, neboť předmětná operace byla kolektivní povahy a přesun stěžovatelů do Libye byl proveden bez jakéhokoliv přezkoumání jejich individuální situace. Stěžovatelé nebyli italskými úřady identifikováni, a byli pouze naloženi na italské vojenské lodě a následně vyloženi na půdě Libye. Navíc, na italských lodích nebyl personál, který by byl vyškolen k vedení individuálních pohovorů. Podle souhlasného stanoviska soudce Pinto de Albuquerque italské hraniční kontrolní operace na volném moři, spolu s absencí jednotlivých, spravedlivých a efektivních postupů k prověření žadatelů o azyl, zakládají vážné porušení zákazu hromadného vyhoštění cizinců a následně i principu non-refoulement.

¹⁶¹ O porušení článku 4 Protokolu č. 4 rozhodl teprve podruhé v historii, prvním případem byl případ Čonka v Belgium, no 51564/99, 2002, kde ESLP definoval hromadné vyhoštění jako „všechna donucující opatření vedoucí k opuštění území ve vztahu k cizincům, kteří tvoří skupinu, s výjimkou případů, kdy je takové opatření přijato na základě objektivního a odůvodněného přezkoumání individuální situace každého cizince, jež tuto skupinu tvoří“.

ESLP ve svém rozhodnutí tedy jednomyslně konstatoval porušení výše uvedených článků Evropské úmluvy a jednotlivým stěžovatelům přisoudil náhradu nepeněžitě újmy ve výši 15.000 EUR.

Rozsudek byl v řadách nevládních organizací přijat s velkým nadšením, ve vyjádřeních je označován jako průlomový nebo jako historický mezník. Jaký je tedy zásadní přínos tohoto rozhodnutí pro aplikaci principu non-refoulement na moři? ESLP poprvé jasně vymezil hranice a obsah zásady non-refoulement podle Evropské úmluvy (a nepřímo tedy i non-refoulement podle článku 33 Úmluvy)¹⁶² ve vztahu k uprchlíkům na moři a námořním zábranným programům, tj. rozhodl, že se non-refoulement aplikuje extraterritoriálně a stát musí dostát svým závazkům, když vykonává jurisdikci nad osobami nacházejícími se mimo jeho území, konkrétně pak na volném moři. Soud též poprvé konstatoval, že se zákaz hromadného vyhoštění cizinců musí vykládat v rozsahu celé Evropské úmluvy, což je také velmi důležitým právním krokem a mohlo by to mít dopad na řadu dalších podobných situací a operací na volném moři. Soud též dal jasně najevo, že státy nemohou utéct před svými závazky v oblasti lidských práv tak, že se schovají za skutečnost, že jednají mimo hranice svých států.¹⁶³ Dalším výrazným momentem je i to, že soud uvedl, že státy musí provést identifikaci osob a prozkoumání jejich jednotlivých osobních poměrů, a to za asistence vyškoleného personálu. Co může tento názor soudu přinést v praxi? Státy sice nadále mohou provádět námořní zábranné programy, ale jsou nuceni je provádět v souladu s požadavky Evropské úmluvy, a ve světle nové judikatury to znamená, že musí být zavedeny ochranné mechanismy, které umožní vylovení osob a jejich přístup k azylové proceduře ve státě provádějícím zábrannou akci. A toto může nakonec u jednotlivých států vyvolat otázku: „Má to tedy cenu?“¹⁶⁴

Rozsudek ESLP přinesl odpověď i na otázku, zda mohou pravidla v oblasti search and rescue a evropské právo (např. Dublinské nařízení II.) vytlačit závazky jednotlivých států v oblasti lidských práv. Narážím zde na fakt, že lodě převážející stěžovatele byly zastaveny v maltské SAR zóně a na to, zda má tato skutečnost vliv na

¹⁶² GAMMELTOFT – HANSEN, T. Interview with European Council on Refugees and Exiles, Dostupné z WWW: <http://www.chrgj.org/press/docs/ThomasGammeltoft-HansenInterview-1.pdf> [cit 2012-03-14].

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

odpovědnost Itálie. Stejně jako v případě *MSS v. Belgie a Řecko* soud prohlásil, že i pokud existuje regionální systém, který umožňuje jednomu státu poslat žadatele o azyl do druhého státu, kde žadatel poprvé vstoupil na území tohoto systému, nezabývá to daného státu, pokud jedná ve své jurisdikci, odpovědnosti v oblasti lidských práv.

Toto rozhodnutí by mohlo být zásadní i ve vztahu k společným operacím prováděným v rámci agentury FRONTEX, neboť tato agentura by měla v duchu nového rozhodnutí zásadně zvážit tyto operace.¹⁶⁵

Nezbývá tedy než doufat, že toto rozhodnutí přiměje Itálii, aby přehodnotila koncepci svých námořních zábranných programů a spolupráci s Libyí a dostála svým lidsko-právním závazkům i na volném moři, neboť vyšlo najevo, že odsunutí problému co nejdále od hranic státu, ji těchto závazků nezabaví. A jaká byla reakce italské strany na toto rozhodnutí? Roberto Maroni, který byl v roce 2009 ministrem vnitra, se nechal slyšet, že rozhodnutí *Hirsi Jamaa a další v. Itálie* je nepochopitelné, politické a je rozhodnutím zpolitizovaného soudu.

Na závěr této kapitoly bych ráda citovala soudce Pinto de Albuquerque, který ve svém souhlasném stanovisku po vzoru soudce Blackmuna¹⁶⁶ uvedl, že:

*„Uprchlíci, kteří se snaží uniknout z Afriky, nepožadují právo vstupu do Evropy. Požadují jen, aby Evropa, kolébka idealismu lidských práv a místo narození doktríny vlády práva, přestala zavírat dveře před lidmi v zoufalství, kteří unikli libovůli a brutalitě. Toto je velmi skromná prosba, ospravedlněná Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Neměli bychom před ní zavírat uši.“*¹⁶⁷

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Autor disentančního stanoviska ve věci *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council*.

¹⁶⁷ *Hirsi Jamaa a další v. Itálie*. Concurring Opinion of Judge Pinto de Albuquerque.

Závěr

Chápání koncepce principu non-refoulement je v současné době širší než v době jejího vzniku, působnost tohoto principu je tedy rozšířena na hranice států, ale nejen na ty, je rozšířena i mimo hranice států. Základem pro aplikaci zákazu refoulement na moři tedy není jen vymezení území jednotlivých států, ale výkon jejich jurisdikce. Pokud bychom to chtěli zobecnit, osoba spadající pod jurisdikci státu vázaného principem non-refoulement, je před refoulement chráněna bez ohledu na to, zda se nachází na území daného státu nebo mimo něj, tedy na volném moři.

Aby stát dostal svým závazkům v oblasti non-refoulement, je třeba, aby si při jeho aplikaci na moři kladl tyto otázky: a) v jakém pásmu moře a v čí search and rescue zóně se nachází loď, která převáží nebo může převážet uprchlíky?; b) hodlá tato loď zakotvit u pobřeží tohoto státu nebo pouze vykonává právo pokojného průplavu?; c) jedná se o loď, kterou je třeba zachránit, neboť se osoby na její palubě ocitly v nouzi?; d) vykonává stát nad osobami nacházejícími se na volném moři jurisdikci?

Podle odpovědí na tyto otázky můžeme rozlišovat dvě hlavní situace, které mohou na moři nastat. První z nich je případ, kdy se loď, na které uprchlíci cestují, dostane do potíží a je nutné ji zachránit. Zde se musí nutně aktivovat závazky státu vyplývající z mořského práva, konkrétně pak závazek poskytnout pomoc osobám v nouzi. Státy, které podepsaly dodatky z roku 2004 k Úmluvě SAR a Úmluvě SOLAS, jsou povinny v takových případech spolupracovat a zbavit kapitány záchranných lodí co nejdříve povinností a převzít sami odpovědnost a to tak, že přemístí zachráněné osoby ze zachraňující lodi do bezpečného místa. Při hledání bezpečného místa je pak třeba dbát na to, aby se jednalo o místo, kde budou osoby chráněny před navrácením do země, kde by jejich životy nebo osobní svoboda byly ohroženy. Velmi důležitým aspektem se proto jeví určení, ve které search and rescue zóně k záchraně došlo, neboť právě stát, o jehož search and rescue zónu se jedná, bude za přepravu osob do bezpečného místa odpovědný. Podle shora uvedené praxe jednotlivých států, je toto v praxi poněkud problematické. Tato práce je zaměřena na praxi Itálie, jejíž SAR zóna se překrývá se SAR zónou Malty, a je zřejmé, že fakt, že Malta výše zmíněné dodatky nepodepsala, je velkou překážkou ohledně určování odpovědnosti a vůbec nakládání

s osobami zachráněnými na moři. Cestou, jak řešit tuto konkrétní situaci, kdy se k italským břehům, kde se cestou kříží italská a maltská SAR zóna, vydává mnoho uprchlíků, by mohla být dohoda uzavřená mezi Maltou a Itálií, kde by byly jasně vymezeny parametry spolupráce mezi těmito zeměmi v SAR zóně,¹⁶⁸ aby v budoucnu nedocházelo k případům, kdy se loď vezoucí zachráněné osoby ocitne na několik dní na volném moři, aniž by věděla, kde je může vyložit. Někteří autoři se vyjádřili v tom smyslu, že by řešením mohlo být zlepšení a formální zakotvení konceptu dočasné ochrany na mezinárodní úrovni, která uprchlíkům nabízí okamžitou ochranu před ohrožením jejich životů a svobody a hlavně je menším břemenem pro cílové státy.¹⁶⁹

Druhou situací, která na moři obvykle nastává, je vlastní aktivní jednání státu, jehož cílem je zabránění přílivu uprchlíků na své území. Z obsahu práce této práce vyplývá, že se nejedná o praxi výjimečnou. Naopak. Avšak ani odmítavá politika státu a skutečnost, že zábranné operace provádí na volném moři, které logicky není součástí jeho území, nezbavuje stát závazku non-refoulement. Nejvyšší soud sice v případě *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council* rozhodl, že v případě těchto operací stát neporušuje zákaz refoulement, neboť podmínkou pro jeho aplikaci je skutečnost, aby se daná osoba, která má být tímto principem chráněna, nacházela na území státu. Považujme ale toto rozhodnutí za chybné a překonané. Tomuto závěru ostatně nasvědčuje i velmi nedávný rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hirsi Jamaa a další v. Itálie*, který se zabýval námořním zábranným programem mezi Itálií a Libyí a který tuto praxi označil jako rozpornou s principem non-refoulement implicitně zakotveným v Evropské úmluvě. V souladu s výše uvedenými argumenty též uznává extraterritoriální aplikaci non-refoulement, a dokonce by mohl být základem pro rozšíření koncepce zákazu refoulement i na hromadná vyhošťování cizinců, tak jak stanoveno v článku 4 Protokolu č. 4 k Evropské úmluvě. Státy se tedy nemohou jednoduše vyvázat ze svých mezinárodně právních závazků tím, že budou

¹⁶⁸ Podle SAR Úmluvy mohou státy vytvořit společné SAR zóny, zúčastněné státy pak mohou vytvořit koordinační systém zahrnující výměnu informací a využívat nástrojů a jednotek jedné nebo druhé strany. Ve společné zóně mohou organizovat společné hlídky a operace. – Srov. TREVISANUT, S. *Search and Rescue Operations in the Mediterranean: Factor of Cooperation or Conflict?* In. *The International Journal of Maritime and Coastal Law* 25, Op.cit. str. 525. Dostupné z WWW: <http://agc-wopac.agc.gov.my/e-docs/Journal/0000018864.pdf> [cit 2012-03-17]

¹⁶⁹ Srov. BARNES, R. *Refugee Law at Sea*, 2004, s.72 cit. In. HUEMER, A. *Safety and Rescue at Sea: Contentious Legal Issues and Their Potential Detrimental Effect on Boat People*. s 68

jednat mimo hranice svých států, tyto závazky totiž hranice překračují a jsou navázány na výkon jurisdikce daného státu. To je dle mého názoru velmi důležitý fakt, který je třeba si uvědomit.

S ohledem na výše uvedené se zdá, že standard ochrany lidských práv, který si státy společně nastavily, pro ně může být příliš „velkým soustem“. Na jedné straně máme mezinárodní dokumenty, ve kterých je osobám zaručeno velké množství práv a mezi nimi i zákaz refoulement, na druhou stranu máme praxi států těmito dokumenty vázaných, kdy se snaží se těchto závazků více či méně elegantním způsobem zbavit. Přičemž rozhodujícím pro takové jednání států je nejspíše faktor ekonomický, neboť důsledná aplikace principu non-refoulement sebou logicky nese určité náklady. Ale toto nic nemění na tom, že státy by měly v duchu obecně platného pravidla „*pacta sunt servanda*“ dodržovat zásady jednou nastaveného standardu ochrany.

Seznam zkratek

EU	Evropská unie
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
Evropská úmluva	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Mezinárodní pakt	Mezinárodního pakt o občanských a politických právech
Úmluva	Úmluva o právním postavení uprchlíků
Úmluva o mořském právu	Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu
Úmluva proti mučení	Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
Úmluva SAR	Mezinárodní úmluva o pátrání a záchraně na moři
Úmluva SOLAS	Úmluva o bezpečnosti lidského života na moři
UNHCR	Úřad vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky

Použité prameny a literatura

Monografie

ANGELI, F. *Diritti umani e diritto internazionale*, Sommario vol.3, Milano, 2009, n.3

CONFORTI, B. *Diritto internazionale*. Napoli: Editoriale Scientifica s.r.l., 2010, 465 s.

CUTTITTA, P., VASSALLO PALEOLOGO, F. *Migrazione, frontiere, diritti*, Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 2006. 368 s.

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C.H. Beck, 2008. 824 s.

FELLER, TÜRK, V., NICHOLSON, F. *Refugee Protection in International Law, UNHCR's Global Consultations on International Protection*. Cambridge: University Press, 2003. 717 s.

GOODWIN-GILL, G. S., McADAM, J. *The Refugee in International Law*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2007, 786 s.

HATHAWAY, J.C. *The Rights of Refugees under International Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 1184 s.

HONUSKOVÁ, V. *Definice uprchlíka a její výklad a aplikace v současném mezinárodním právu*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2011. 268 s.

LENZERINI, F. *Asilo e diritti umani: l'evoluzione del diritto d'asilo nel diritto internazionale*. Milano: A.Giuffrè Editore, 2009.

NOLL, G. *Negotiating Asylum. The EU acquis, Extraterritorial Protection and the Common Market of Deflection*. The Hague: Kluwer Law International, 2000. 643 s.

ŠTURMA, P., HONUSKOVÁ, V. a kol. *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2006. 239 s.

WOUTERS, C.W. *International Legal Standards for the Protection from Refoulement*. Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2009. 638 s.

Časopisecké články a příspěvky ve sbornících

COPPENS, J., SOMERS, E. *Towards New Rules on Disembarkation of Persons Rescued at Sea?* In. *The International Journal of Maritime and Coastal Law* 377, 2010

D'ANGELO, E. *Non refoulement: the search for a consistent interpretation of article 33* In. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, leden 2009

FISCHER-LESCANO, A., TILLMANN, L. *Border Controls at Sea: Requirements under International Human Rights and Refugee Law*. In *International Journal of Refugee Law* 21, 2009

FRELICK, B. „*Abundantly clear*“: *Refoulement*. In. *Georgetown Immigration Law Journal* 19, 2004-2005

GAMMELTOFT – HANSEN, T. *Interview with European Council on Refugees and Exiles*

GLUCK, S. *Intercepting Refugees at Sea: An Anylysis of the United States' Legal and Moral Obligations* In. *FORDHAM LAW REVIEW*, Volume 61, Issue 4, Article 5

HUEMER, A. *Safety and Rescue at Sea: Contentious Legal Issues and Their Potential Detrimental Effect on Boat People* In. DZIHIC, V., SCHMIDINGER, T. *Looming Shadows. Migration and Integration at a Time of Upheaval. European and American Perspectives*. Washington DC, 2011

TONDINI, M. *Fishers of Men? The Interception of Migrants in the Mediterranean Sea and Their Forced Return To Libya* . INEX Paper, 2010

TREVISANUT, S. *The Principle of Non – Refoulement at Sea and the Effeectivnes of Asylum Protection* in *Max Planc Yearbook of United Nations Law*, Vol. 12, 2008.

TREVISANUT, S. *Search and Rescue Operations in the Mediterranean: Factor of Cooperation or Conflict?* In. The International Journal of Maritime and Coastal Law 25, 2010

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ESLP ve věci *Cruz Varas a další v. Švédsko* z 20.3.1991, stížnost č. 15576/89

Rozsudek ESLP ve věci *Hirsi Jamaa a další v. Itálie* z 23.2.2012, stížnost č. 27765/09

Rozsudek ESLP ve věci *Chahal v. Spojené království* z 15.11.1996, stížnost č. 22414/93

Rozsudek ESLP ve věci *Loizidou v. Turecko* z 23.3.1995, stížnost č. 15318/89

Rozsudek ESLP ve věci *Öcalan v. Turecko* z 12.5.2005, stížnost č. 46221/99

Rozsudek ESLP ve věci *Saadi v. Itálie* z 28.2.2008, stížnost č. 37201/06

Rozsudek ESLP ve věci *Soering v. Spojené království* z 7.7.1989, stížnost č. 14038/88

Rozsudek ESLP ve věci *Vilvarajah a další v. Spojené království* z 30.10.1991, stížnosti č. 13163/87, 13164/87, 13165/87, 13447/87, 13448/87

Rozsudek ESLP ve věci *Women on Waves and Others v. Portugalsko* z roku 2009 z 3.2.2009, stížnost č. 31276/05

Judikatura zahraničních vnitrostátních soudů

Rozsudek Odvolacího soudu Spojeného království ve věci *European Roma Rights Centre and Others v Immigration Officer at Prague Airport and the Secretary of State for the Home Department* z 20.5. 2003

Rozsudek Nejvyššího soudu USA ve věci *Sale, Acting Commissioner, INS et al v. Haitian Centers Council, Inc.* z 21. 6. 1993

Judikatura dalších kontrolních mechanismů

Rozhodnutí Výboru proti mučení ve věci *Mutombo v. Switzerland* z 27.4.1994

Rozhodnutí Výboru pro lidská práva ve věci *Delia Saldias de López v. Uruguay* z 29.7.1981

Rozhodnutí Výboru pro lidská práva ve věci *N.G. v. Canada* z 5.11.1993

Internetové servery

Amnesty International	http://www.amnesty.org/
Council of Europe (Rada Evropy)	http://www.coe.int/
European Council on Refugees and Exiles	http://www.ecre.org/
Evropský soud pro lidská práva	http://www.echr.coe.int
Frontex	http://www.frontex.europa.eu/
Human Rights Watch	http://www.hrw.org/
International Maritime Organization	http://www.imo.org
Migrants at Sea	http://migrantsatsea.wordpress.com/
Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights	http://www2.ohchr.org/english/
Office of the United Nations High Commissioner For Refugees	http://www.unhcr.org
US Coast Guard	http://www.uscg.mil/

Mezinárodní smlouvy

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod z roku 1950

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech z roku 1966

Mezinárodní úmluva o pátrání a záchraně na moři z roku 1979

Protokol proti pašování přistěhovalců po zemi, po moři a letecky, doplňující Úmluvu Organizace spojených národů proti nadnárodnímu organizovanému zločinu z roku 2006

Úmluva o právním postavení uprchlíků z roku 1951

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání z roku 1984

Úmluva Organizace spojených národů o mořském právu z roku 1982

Úmluva o bezpečnosti lidského života na moři z roku 1974

Ostatní mezinárodní dokumenty

Americká úmluva o lidských právech z roku 1969

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání: *Report to the Italian Government on the visit to Italy carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 2010

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání: *Response of the Italian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)*, 2010

HUMAN RIGHTS WATCH. *Pushed Back, Pushed Around: Italy's Forced Return of Boat Migrants and Asylum Seekers, Libya's Mistreatment of Migrants and Asylum Seekers*, New York, 21. září 2009

HUMAN RIGHTS WATCH. *UPR Submission. Italy*, září 2009

Káhirská deklarace o ochraně uprchlíků a přesídlených osob v arabském světě z roku 1992

Kartagenská deklarace o uprchlících z roku 1984

INTERNATIONAL LAW COMMISSION: *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, Supplement No. 10, 2001.

INTER-AGENCY. *Rescue at Sea. A Guide to Principles and Practice as Applied to Migrants and Refugees*, September 2006.

MEZINÁRODNÍ SOUDNÍ DVŮR. *Advisory Opinion of the International Court of Justice in Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* z roku 2004

MEZINÁRODNÍ NÁMOŘNÍ ORGANIZACE (IMO). Doporučení MSC.153(78): *Adoption of Amendments to the International Convention for the Safety of Life At Sea, 1974* z roku 2004.

MEZINÁRODNÍ NÁMOŘNÍ ORGANIZACE (IMO). Doporučení 167(78), *Guidelines on the Treatment of Persons Rescued At Sea* z roku 2004

MEZINÁRODNÍ NÁMOŘNÍ ORGANIZACE (IMO). *Information resources on Stowaways/Illegal Migrants/Treatment of Persons Rescued at Sea*, srpen 2010

Úmluva Organizace africké jednoty týkající se specifických aspektů uprchlické problematiky v Africe z roku 1969

VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA: *Doporučení č. 20* z roku 1992

VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA: *Doporučení č. 31* z roku 2004

VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA: *Doporučení č. 469/1991*, z roku 1991

Dokumenty ES/EU

Směrnice Rady EU 2005/85/ES z roku 2005 o minimálních normách pro řízení v členských státech pro přiznávání a odnímání postavení uprchlíka (tzv. procedurální směrnice)

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 562/2006 ze dne 15. března 2006, kterým se stanoví kodex Společenství o pravidlech upravujících přeshraniční pohyb osob

Dokumenty UNHCR

Materiál UNHCR: *Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status under the 1951 Convention and the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees* (Příručka UNHCR) z roku 1992

Doporučení výkonného výboru UNHCR č. 25 (XXXIII) z roku 1982: mezinárodní ochrana

Materiál UNHCR: *Declaration of States Parties to the 1951 Convention and or Its 1967 Protocol relating to the Status of Refugee* z roku 2004

Materiál UNHCR: *Advisory Opinion on the Extraterritorial Application of Non-Refoulement Obligations under 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol*, 2007, odst. 27

Materiál UNHCR: *The State of The World's Refugees 2000: Fifty Years of Humanitarian Action*

Materiál UNHCR: *Interception of Asylum-Seekers and Refugees: the International Framework and Recommendations for a Comprehensive Approach*

Podání UNHCR jako *amicus curae* ve věci *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council*

Podání UNHCR jako Intervener Brief ve věci *Hirsi Jamaa a další v. Itálie* z 5.5.2011

Abstrakt v českém jazyce – Aplikace principu non-refoulement na moři

Účelem této práce je zjistit, jak se aplikuje významný princip mezinárodního práva, a sice princip non-refoulement na moři a jaké otázky si mají státy tímto principem vázané klást, pokud jej chtějí důsledně aplikovat. Vlastní text práce se skládá ze tří hlavních kapitol. První kapitola se věnuje non-refoulement obecně a vymezuje obsah a zakotvení tohoto principu v mezinárodních i regionálních dokumentech. Zkoumám též, jaké jsou aspekty zákazu refoulement jako obyčejového práva a zda jej můžeme v dnešní době považovat za mezinárodní obyčej, či nikoliv. V druhé kapitole se objevuje exkurs do mořského práva a nezbytné vymezení jednotlivých pásem moře na vnitřní vody, pobřežní vody, přilehlé pásmo a volné moře. V této kapitole se též zaměřuji na možnost aplikace non refoulement mimo hranice státu, tj. jeho extrateritoriální účinek. V neposlední řadě je třeba ve vztahu k operacím prováděným na moři vymezit jejich charakter a odlišná práva a povinnosti z nich vyplývající. V podkapitolách se objevuje problematika operací „pátrání a záchrany“ neboli „search and rescue“ a dále též problematika námořních zábranných programů, přičemž je zde rozebrán případ lodi *Tampa* a rozhodnutí amerického Nejvyššího soudu ve věci *Sale, Acting Commissioner, INS v. Haitian Centers Council*. Třetí kapitola je zaměřena na praxi Itálie ve vztahu k aplikaci principu non-refoulement na moři. V této kapitole je rozebrán případ lodi *Cap Anamur* pojednávající o problematice search and rescue. Zaměřuji se též na praxi námořního zábranného programu zavedeným mezi Itálií a Libyí. V podkapitole se zabývám nedávným rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Hirsi Jamaa a další v. Itálie*, který se věnuje tomuto zábrannému programu na moři. V závěru zdůrazňuji extrateritoriální účinek principu non-refoulement a docházím k odpovědi, jak mají státy postupovat, pokud chtějí dostát svým závazkům při aplikaci non-refoulement na moři, kdy základem je opět rozdělení operací na moři podle výše vymezených kritérií.

Abstract in English – The application of the non-refoulement principle at sea

The aim of my thesis is to analyse how one of very important principles of the international law- the non-refoulement principle is applied at sea and what questions should the states bound by this principle ask in order to apply it properly. The thesis itself is composed of three main chapters. Chapter One deals with the non-refoulement in general and defines its content and how this principle is enshrined in international and regional documents. I also examine what are the aspects of the prohibition of refoulement in customary law and whether can it be at present considered as Customary International Law or not. In Chapter Two the excursion into Maritime Law occurs and also indispensable definition of individual maritime zones of Internal Waters, Territorial Waters, Contiguous Zone and High Seas is provided. In this chapter I also focus on the possible application of the non-refoulement outside the state's territory, i.e. its extraterritorial impact. Last but not least in regard to the operations held at sea it is necessary to define their character and different rights and duties arising from them. Subchapters deal with the "search and rescue" and also with the maritime interdiction programs issues whereas the *Tampa* case and the decision of the US Supreme Court in *Sale v. Haitian Centers Council* is examined. Chapter Three focuses on Italian practice in relation to the application of the non-refoulement principle at sea. The case of Cap Anamur concerning the search and rescue problems is analysed in this chapter. I also concentrate on the practice of a maritime interdiction program established between Italy and Libya. In one part I examine recent decision of the European Court for Human Rights in *Hirsi Jamaa and others v. Italy* in which the Court is dealing with this interdiction program at sea. In Conclusion I emphasize the extraterritorial impact of the non-refoulement principle and conclude with answers how the states shall proceed when wanting to fulfill their obligations regarding application of the non-refoulement principle at sea while the basis for these answers is again the division of maritime operations at sea according to the above mentioned criteria.

Klíčová slova v českém jazyce

Non-refoulement, moře;

Key words in English

Non-refoulement, sea;